

83528

BOEKENWIJSHEID

Bibliografische handleiding
voor kunsthistorici

2e druk

Jochen Becker & Pank Geraerts

Utrecht 1983

BMS001006600

S3528

Grize Literatuur

03:7/8

84-38

BOEKENWIJSHEID

Bibliografische handleiding
voor kunsthistorici

2e druk

Jochen Becker & Pank Geraerts

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 4, 6 - 1017 SP Amsterdam
Tel.: 2 6376 22437872/6730/243739

Utrecht, 1983

BOEKENWIJSHEID: GIDS VOOR KUNSTHISTORISCHE BIBLIOGRAFIEËN

De leidraad bij het samenstellen van dit boekje was de praktische ervaring, een ervaring die natuurlijk heel subjectief is. De praktijk moest als criterium dienen en dient als exkuus: voor onvolledigheden, voor willekeurige keuzes, voor de manier waarop wij onze grenzen soms overschreiden, soms nauwer trekken. Wat valt nu binnen die grenzen? Bijna uitsluitend bibliografieën of boeken met een sterk bibliografische inslag (met uitzondering van veel in de rubriek A en een aantal woordenboeken, die echter juist weer door moeten verwijzen). Dus geen handboeken en overzichten, die vind je vanzelf weer in de bibliografieën.

Chronologisch en geografisch beperken we ons tot westerse kunst vanaf de klassieke oudheid - waarbij het toch al wat vage begrip westers voor nationale bibliografieën opgegeven is. Uit praktische overwegingen hebben we ons hier in de regel op Nederland geconcentreerd.

Een aardig exkuus voor zo'n werkwijze is dat men in de genoemde bibliografieën natuurlijk verdere verwijzingen zal vinden, iets eerlijker is de overweging dat te veel even ongezonder is als te weinig. Wie eenmaal op pad geholpen is zal verder gaan en de bescheiden wegwijzer vergeten, die hem aan het begin toch maar de goede kant op heeft geholpen.

De ordening van de rubrieken volgt het indelingsschema van de bibliotheek van het Kunsthistorisch Instituut in Utrecht. In de (sub)rubrieken is de ordening in de regel chronologisch, en wel zo, dat de meest recente titel vooraanstaat. Periodieken staan aan het eind van de (sub)rubrieken. In sommige rubrieken wordt een ordening van algemene naar meer speciale titels aangehouden.

Een overzicht over rubrieken en subrubrieken geeft de inhoudsopgave. De index bevat naast auteursnamen en/of titel ook trefwoorden.

Voor de problematiek van de theorie van kunsthistorische bibliografieën verwijzen wij naar de bijdragen in Bibliographie d'histoire de l'art. Paris 1969.

In Nederland zijn de problemen meer praktisch: de nationale bibliografieën lopen hopeloos achter of helemaal niet. Een lofwaardige uitzondering is het Repertorium voor de Nederlandse bouwkunst en de Iconclass, waarvan we in bange spanning het vervolg afwachten. Ook een praktisch probleem is de toegankelijkheid van de beschikbare bibliografische hulpmiddelen in Nederland: een aantal nuttige titels hebben we maar niet vermeld, omdat ze nergens in dit land aanwezig zijn; andere zijn moeilijk te pakken te krijgen.

Met bescheiden blijdschap kunnen we konstateren dat de samen in de Universiteitsbibliotheek en het Kunsthistorisch Instituut Utrecht beschikbare bibliografische kunsthistorische informatie zo gek nog niet is.

We hebben er dan ook naar vermogen van geprofiteerd. Naar we hopen, kunnen anderen door deze gids ervan meeprofitieren.

Utrecht, 1983.

Jochen Becker
Pank Geraerts

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	BLZ.
Inleiding	2
<u>A. Algemene informatie</u>	
a. Adreslijsten	5
b. Nuttige adressen	8
c. Woordenboeken	12
d. Kunstencyklopedieën	15
e. Aktualia: tentoonstellingen, artikelen, dissertaties	16
<u>B. Bibliografieën algemeen en kunsthistorisch</u>	18
a. Bibliografieën van algemene bibliografieën	21
b. Bibliografieën van kunsthistorische bibliografieën	23
c. Katalogi van grote bibliotheken	26
d. Periodiek verschijnende bibliografieën	29
e. Bibliografieën van dissertaties en katalogi	31
f. (Kunst)bibliografieën naar tijdperk	31
g. Bibliografieën van Nederlandse kunst	36
<u>C. Bronnen en conservering</u>	38
<u>E. Schilderkunst</u>	41
<u>F. Grafiek</u>	43
<u>G. Bouwkunst</u>	
a. Lexika algemeen	45
b. Bibliografieën naar tijdperk	45
<u>I. Decoratieve kunst - kunstnijverheid</u>	
a. Algemene werken	48
b. Textiel en mode	48
c. Glas	49
d. Meubels	50
e. Numismatiek	50
<u>L. Ikonologie</u>	
a. Algemene werken	51
b. Christelijke ikonologie	52
c. Portretten, algemeen	53
d. Portretten, Nederland	54
e. Emblemata	54
f. Nachleben en klassieke oudheid	55
<u>P. Hulpwetenschappen</u>	
a. Geschiedenis	58
b. Theologie	60
c. Topografie	61
d. Taal- en Letterkunde	61
e. Volkskunde	62

<u>R. Biografieën</u>	BLZ.
a. Algemene biografieën	63
b. Nederland en België	64
c. Kunstenaarsbiografieën	65
d. Nederland en België	68
e. Monogrammen algemeen en kunstnijverheid	69
<u>Z. Tijdschriften, recensies en feestbundels</u>	71
<u>Bijlagen</u>	
Voorbeelden bibliografie	75
Citeerregels	80
Register	84

A ALGEMENE INFORMATIE

De rubriek A bevat de meest elementaire hulpmiddelen: adresboeken (met een lijst van nuttige adressen), kunsthistorische woordenboeken en in de subrubriek 'aktualia' een overzichtje dat vermeldt waar het meest recente kunstnieuws, vooraankondigingen , lijsten van lopende tentoonstellingen etc. te vinden zijn.

AA Adreslijsten

AA 1 The world of learning. 33th. ed. 2 dln. London 1982.

Verschijnt jaarlijks. Geeft naast adressen van bibliotheken ook die van nationale en internationale wetenschappelijke instellingen, stichtingen, genootschappen. Achter in het tweede deel staat een alfabetische lijst op naam van de instelling.

AA 2 International directory of arts. 16th ed. 2 dln. Frankfurt 1982.

Verschijnt jaarlijks. Alfabetisch per land adressen van musea, universiteiten, kunstverenigingen, restaurateurs, antiekhandelaren, uitgevers van kunsttijdschriften en -boeken, galleries, antikwariaten, verzamelaars en kunstenaars.

AA 3 Who's who in the arts: a biographical encyclopedia... 2n ed. 2 dln. Worthsee 1978.

Biografisch lexikon van kunstenaars en met de kunsten verbonden personen (geleerden, handelaren etc.) met adressen.

AA 4 The directory of museums. Ed. by Kenneth Hudson and Ann Nichols. London 1975.

Per land gerangschikt. Geeft informatie over musea en hun kollekties. Vermeldt ook openingstijden en is uitvoeriger in de beschrijvingen van de kollekties dan de International directory of arts (AA 2).

AA 5 Art diary 1983: the world's art directory: la guida dell' arte nel mondo. Milano 1983.

Jaarlijks verschijnend kunstadresboek. Naar land gerangschikt geeft het namen en adressen van kunstenaars, galleries, kunsttijdschriften e.d., tot en met goedkope hotels en restaurants. Het accent ligt hierbij steeds op de moderne kunst.

- AA 6 World museum publications 1982: a directory of art and cultural museums, their publications and audio-visual materials. Epping 1982.

In het eerste deel een geografische lijst van musea met adres, telefoon en verzamelgebied.

In het tweede deel de (nog leverbare?) museumpublikaties, zowel gedrukte (vooral katalogi) als audio-visuele media (dia's e.d.) met prijsopgaven.

Indices op titels en lijst met uitgevers.

- AA 7 Documentation of modern art: a handlist of resources. Lund 1973.

Op land en plaats geordend overzicht van vooral niet-boek materiaal en kollekties betreffende de moderne kunst (met inbegrip van de bouwkunst).

'General index' op onderwerpen en op kunstenaar.

- AA 8 Pyttersen Nederlandse almanak: jaarlijks verschijnend handboek van personen en instellingen in Nederland en de Nederlandse Antillen. Jrg.1- Zaltbommel 1901-

Verschijnt jaarlijks. Geeft adressen van allerlei verenigingen, stichtingen, politieke en kerkelijke instellingen etc. Systematisch ingedeeld, met een alfabetisch register.

- AA 9 Venadam bibliotheekgids: gids van bibliotheken, informatie- en documentatiediensten in Nederland. Amsterdam 1982.

Verschijnt jaarlijks. Alfabetisch op plaatsnaam. Geeft minder informatie over de kollekties dan de Bibliotheek- en Documentatiegids (AA 10), maar is wat de adressen betreft beter bijgewerkt. Heeft een alfabetisch register op kollekties.

- AA 10 Bibliotheek- en documentatiegids voor Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. 3e dr. 's-Gravenhage 1971.

Alfabetisch op plaatsnaam gerangschikt. Index op onderwerpen van de kollekties en op naam van de bibliotheek of instelling.

Hoewel verouderd, geeft deze gids een redelijk goede informatie over kollekties van bibliotheken.

- AA 11 Groot museumboek: geïllustreerde gids langs 663 musea van Nederland. Ed. Annemiek Overbeek. 3e dr. Amsterdam 1982.
- Alfabetische lijst op plaatsnaam van alle Nederlandse musea, met adressen, telefoonnummers, openingstijden, toegangsprijzen en een korte omschrijving van de verzameling. Achterin een register op namen van de musea en een trefwoordenregister op verzamelgebied.
- AA 12 De Nederlandse museumgids. 2e dr. 's-Gravenhage 1982.
- Gerangschikt per provincie worden 600 musea en hun kollekties beschreven. Geeft ook praktische informatie zoals adressen, openingstijden en voorzieningen voor bezoekers.
- AA 13 W.J. Formsma en F.C.J. Ketelaer. Gids voor de Nederlandse archieven. 3e dr. Haarlem 1981.
- Geeft naast een overzicht over de archiefgeschiedenis een aantal praktische tips en adressen voor het werken in Nederlandse archieven.
- AA 14 Der Deutsche Museumführer in Farbe: Museen und Sammlungen in der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlin. ed. K. Mössmann. Frankfurt 1979.
- Geeft geografisch-alfabetisch een overzicht over de West-Duitse musea. Naast technische informatie een korte schets van geschiedenis en kollekties.
- AA 15 The good museums guide: the best museums and art galleries in the British Isles. Ed. Kenneth Hudson. 2nd. ed. 1982

AB Nuttige adressen

Een aantal adressen van kunsthistorische instellingen in Nederland. Voor meer uitgebreide informatie verder zoeken bij de adresboeken in de rubriek AA.

De meeste instellingen (voor zover niet anders vermeld) zijn in de regel zeker open tussen 10.00 en 12.00 uur en tussen 14.00 en 16.00 uur, maar een telefoontje is steeds goedkoper dan een retourtje.

Amsterdam

AB 1 Architectuurmuseum

(Nederlands Documentatiecentrum voor de bouwkunst).

Droogbak 1a

1013 GE Amsterdam

tel. 020-220277

Openingstijden maandag t/m vrijdag van 10.00-17.00 uur, afspraak nodig.

Naast archieven e.d. met betrekking tot de Nederlandse bouwkunst van de 19e en 20e eeuw, bevat de bibliotheek boeken en tijdschriften uit en over deze periode.

AB 2 Boekmanstichting

Sociaal-wetenschappelijk studie- en voorlichtingscentrum over kunst en cultuur.

Herengracht 415

1017 BP Amsterdam

tel. 020-243736

Dokumentatiecentrum (bibliotheek, knipsels e.d.) voor sociaal-kulturele aspecten van de kunst, kunstwetenschap, kunstfilosofie e.d.
Geeft aanwinstenlijst en jaarverslag uit.

AB 3 Kunsthistorisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam

Johan Vermeerstraat 2 en 17

1071 DK Amsterdam

tel. 020-738146

AB 4 Kunsthistorisch Instituut van de Vrije Universiteit

De Boelelaan 1105

1081 HV Amsterdam

te. 020-5483041

AB 5 Bibliotheek van het Rijksmuseum
Jan Luykenstraat 1a (zijkant van het Rijksmuseum)
1071 CJ Amsterdam

Een van de grootste kunsthistorische bibliotheken van Nederland. Vergelijk voor de oudere delen van de bibliotheek de Catalogus (BC 1)
Bibliotheek geopend van 10.00-17.00 uur van maandag t/m zaterdag. Donderdagmiddag gesloten.

AB 6 Bibliotheek van het Stedelijk Museum
Paulus Potterstraat 13
1071 CX Amsterdam
tel. 020-732166

Bibliotheek en dokumentatiesysteem voor de moderne kunst. Openingsdagen bibliotheek van 10.00-17.00 uur. (Zondag en maandag gesloten).

Brussel

AB 7 Koninklijke Bibliotheek Albert I
4. Keizerslaan
B 1000 Brussel
tel. 09 32 2 5136180

AB 8 Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium
1. Jubelpark
B 1000 Brussel
tel. 09 32 2 7354160 t/m69

Een Belgische tegenhanger van het RKD (zie AB 10). Foto-verzameling vooral voor Vlaamse primitieven en Zuid-Nederlandse 17e eeuw; ernaast ook centrale laboratoria.

's-Gravenhage

AB 9 Koninklijke Bibliotheek
Pr. Willem Alexanderhof 5 Postbus 90407
2592 BE 's-Gravenhage 2509 LK 's-Gravenh.
tel. 070-140911

Heeft een omvangrijke kollektie 'kunstliteratuur' en de Centrale Catalogus (C.C.) en de Centrale Catalogus voor Periodieken (C.C.P.).

AB 10 Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (R.K.D.)
Pr. Willem Alexanderhof 5 Postbus 90418
2595 BE 's-Gravenhage 2509 LK 's-Gravenhage
tel. 070-471514

De verzamelingen van het R.K.D. omvatten:

- foto's en reproducties naar Nederlandse schilderijen en tekeningen, systematisch gerangschikt (ca. 600.000);
- foto's en reproducties van buitenlandse schilders-scholen;
- kaartsysteem van Hollandse en Vlaamse schilderijen en tekeningen (500.000 fiches);
- documentatie over kunstenaars (brieven, knipsels en notities van kunstgeleerden);
- kunsthistorische bibliotheek, catalogi van musea, verzamelingen, tentoonstellingen en veilingen;
- kunsthistorisch-topografische atlas.

AB 11 Iconografisch Bureau
Pr. Willem Alexanderhof 26
2595 BE 's-Gravenhage
tel. 070-836908

Wetenschappelijk documentatiecentrum voor het Nederlandse portret. Verzamelt materiaal voor de ikonografie (afbeeldingen) van Nederlanders en personen die met Nederland een betrekking hebben.

Openingstijden: maandag t/m vrijdag van 9.30-16.00 uur.

Groningen

AB 12 Instituut voor Kunstgeschiedenis
Oude Boteringestraat 81
9712 GG Groningen
tel. 050-115406

Leiden

AB 13 Prentenkabinet/Kunsthistorisch Instituut
Doelensteeg 16
2311 VL Leiden
te. 071-148333

Gespecialiseerd in literatuur over fotografie (aansluitend aan de verzameling van het Prentenkabinet); hier wordt de Iconclass gemaakt.

Nijmegen

AB 14 Kunsthistorisch Instituut
Erasmusplein 1
6500 HD Nijmegen
tel. 080-512832

Utrecht

AB 15 Kunsthistorisch Instituut
Drift 25
3512 BR Utrecht
tel. 030-332212

Naast bibliotheek en fototheek een exemplaar van de
(Princeton) Index of Christian Art (hiervoor telefonische
afpraak).

AC

Woordenboeken

Naast de grote nationale woordenboeken (WNT -zie AC 14- Oxford Dictionary, Grimm, Larousse) bieden vakwoordenboeken vaak sneller en makkelijker hulp. De volgende keus is tamelijk willekeurig; er zijn vooral voor de bouwkunst (vgl. Haslinghuis GA 1) en de technische vakken tal van vakwoordenboeken beschikbaar. Voor Nederland is de keus wat ruimer, juist hier vergeet men vaak een woordenboek te hanteren, omdat men dit overbodig vindt.

- AC 1 International bibliography of specialized dictionaries.
6th. ed. München 1979.
(Handbook of international information and documentation 4)

In de rubriek 9.1 'Art history' verklarende woordenboeken in één taal.

- AC 2 Das grosse Fachwörterbuch für Kunst und Antiquitäten.
Ed. Christian Müller. 3 dln. 1982.

Geeft -vaak met korte omschrijvingen- vertalingen van begrippen, niet alleen betreffende de kunst, maar ook antiekwiteiten, technieken, volks- en volkenkunde.
dl.1: Engels-Frans-Duits
dl.2: Frans-Duits-Engels
dl.3: Duits-Engels-Frans.

- AC 3 Louis Réau. Dictionnaire polyglotte des termes d'art et d'archéologie. Réimpression de l'édition de 1953 augmentée de tables de renvois en allemand, anglais et italien. Osnabrück 1977.

Frans kunstwoordenboek met vertalingen. De bijgevoegde lijsten verwijzen vanuit de andere talen naar het Franse woord.

- AC 4 Michelangelo Masciotta. Dizionario di termini artistici. Firenze 1969.

Woordenboek met begrippen die betrekking hebben op beeldende kunst, met een omschrijving in het Italiaans. Erbij woordenlijsten in het Engels, Frans en Duits.

- AC 5 Michel de Vogüé, Jean de Neufville e.a. Glossaire des termes techniques à l'usage des lecteurs de la 'nuit des temps'. Mülhouse 1965.
- Geïllustreerd Frans kunstwoordenboek met nadruk op Romaanse (bouw)kunst. Uitleg in het Frans, met vertalingen in het Duits, Engels en Italiaans.
- AC 6 Graesse, Benedict, Plechl. Orbis Latinus: Lexikon Lateinischer geographischer Namen des Mittelalters und der Neuzeit.
- Alfabetisch lexikon van Latijnse plaatsnamen.
- AC 7 Adriano Cappelli. Dizionario di abbreviature latini ed italianae usate nelle carti e codice del medio-evo..... 5e dr. Milano 1954.
- Lexikon met afkortingen in (Neo)Latijnse en Italiaanse teksten.
- AC 8 M.L. Apelt. German-English dictionary: Art-History-Archeology. Berlin 1981.
- Duits-Engels woordenboek voor kunstgeschiedenis en archeologie.
- AC 9 G. Janneau. Dictionnaire des termes d'art. Paris 1980.
- Frans kunstwoordenboek, systematisch geordend. Geeft voor elke rubriek en subrubriek een omschrijving in het Frans, soms met foto of verklarende tekening. Achterin alfabetische lijst.
- AC 10 Glossarium Artis: Deutsch-Französisches Wörterbuch zur Kunst. 2e dr. D.l.- . Tübingen etc. 1977- .
- Verschijnt in thematisch geordende 'Faszikeln' die uitvoerig geïllustreerd zijn en elk een index in beide talen bevatten. Tot nu toe is voornamelijk de bouwkunst behandeld. Ook nuttig voor de (vaak geïllustreerde) uitleg van begrippen.
- AC 11 P.T.A. Swillens. Encyclopedie van de schilderkunst en aanverwante vakken. 6e dr. Utrecht 1981.
- Een verklarend woordenboek van termen uit de schilderkunst en grafische kunsten. Zonder literatuurverwijzingen maar erg handig in de praktijk.

- AC 12 Woordenlijst van de Nederlandse taal, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische regering.
's-Gravenhage 1956.

In de wandeling 'Het groene boekje'.

Alfabetische woordenlijst van de Nederlandse spelling.

- AC 13 E. Verwijs en J. Verdam. Middelnederlandsch woordenboek.
11 dln. 's-Gravenhage 1885-1952.

De Nederlandse woordenschat van de 13e eeuw tot ca. 1500. In dl. 10 een overzicht van de gebruikte 'bouwstoffen'.

- AC 14 Woordenboek der Nederlandsche taal. Ed. M. de Vries, L.A. te Winkel e.a. Dl.1- . 's-Gravenhage enz. 1882-
Afgekort: WNT.

Het Nederlandse standaardwoordenboek dat met tal van bewijsplaatsen (vgl. de 'Bronnenlijst') informatie over -historische- woordbetekenissen geeft.

AD Kunstencyclopedieën

Hierbij alleen algemene kunstencyclopedieën, dus geen kunstenaarslexika. Zie daarvoor de rubriek R.

AD 1 Encyclopedia of world art. 15 dln. New York 1959-1968.

Gelijktijdig verschenen in het Italiaans onder de titel: Encyclopedia universale dell'arte. 15 dln. Venezia 1959-1968.

Encyclopedie die alle landen en perioden beslaat. Bij de artikelen worden uitgebreide bibliografieën gegeven. Dl. 15 bevat de index.

AD 2 Winkler Prins van de kunst: encyclopedie van de architectuur, beeldende kunst, kunstnijverheid. 3 dln. Amsterdam 1958.

Alfabetisch geordende encyclopedie van begrippen, namen, attributen uit de hele kunstgeschiedenis, vaak met literatuurverwijzingen.

Niet bijzonder goed en gedeeltelijk achterhaald, maar nog steeds het enige algemene naslagwerk van dit soort in het Nederlands.

AD 3 Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte. Dl. 1- Stuttgart 1937-

Realia en ikonografische trefwoorden op het gebied van -niet alleen Duitse- kunstgeschiedenis in lange artikelen met bibliografieën en veel illustraties. Bevat dus geen biografieën.

Dl. 3 heeft een trefwoordenregister in het Duits, Frans, Engels en Italiaans over de eerste drie delen. Vanaf dl. 4 heeft ieder deel zo'n index.

Op het moment gevorderd tot de letter G.

- AE Aktualia: tentoonstellingen, artikelen, dissertaties
- De meeste vaktijdschriften en ook de betere kranten geven -al of niet regelmatig- een overzicht over actuele gebeurtenissen, nieuwe literatuur, tentoonstellingen etc. Tijdige informatie over het hoe, wat en wanneer vindt men vooral in onderstaande tiels. Voor recente (ook begonnen) dissertaties zie de Kunstchronik (BE 3), voor Engels onderzoek in de bouwkunst zie The Society of Architectural Historians of Great Britain (GB 7), voor recente tijdschriftartikelen zie DOTA (Z 9) en Current contents art and humanities (BD 1) en Art bibliographies: current titles (BF 18).
- AE 1 Belser Kunst Quartal: Vorschau auf Kunstaustellungen des In- und Auslandes.
- Verschijnt 4 keer per jaar, met informatie over de belangrijkste tentoonstellingen. Adressen van musea en galerieën, openingstijden, uitgave van katalogi. Kunstenaarsindex in elke aflevering.
- AE 2 Weltkunst: aktuelle Zeitschrift für Kunst und Antiquitäten. Jrg. 1- . 1927- . (ondertitel in diverse talen)
- Verschijnt twee keer per maand met lijsten van 'Auktionen' en 'Ausstellungen' en veel nieuws uit de wereld van de (vooral duitstalige) kunst(handel).
- AE 3 Domus: monthly review of architecture, interiors, design. art. Jrg. 1- . 1928- . (Ondertitel wisselt)
- Heeft maandelijks op de belangrijkste internationale gebeurtenissen geöriënteerde overzichten van congressen, over bouwkunst en tentoonstellingen, zowel voor architectuur en design als beeldende kunsten.
- AE 4 Tentoonstellingsagenda samengesteld door het Rijksbureau voor Kunsthistorische Dokumentatie.
- Geeft driewekelijks een overzicht over lopende en aankomende tentoonstellingen in Nederland, alfabetisch naar stad en naam van de galerie of het museum (met adres en openingstijden). Bevat een kleine selectie 'buitenland'.

AE 5 Museumjournaal: periodiek voor de hedendaagse kunst.
Jrg. 1- . 1955- .

Verſchijnt om de twee maanden als gemeenschappelijke uitgave van de Nederlandse musea voor moderne kunst met informatie over aktualia (ook van over de grens). Elk nummer met een tentoonstellingslijst.

AE 6 Art Bulletin. Jrg. 1- . 1913- .

Geeft vanaf 64 (1982) een overzicht over Amerikaans 'work in progress' en over afgesloten dissertaties.

B Bibliografieën algemeen en kunsthistorische bibliografieën

De rubriek B geeft een overzicht over bibliografieën die de kunstgeschiedenis in het algemeen betreffen. Zij wordt aangevuld door de rubrieken voor de diverse genres, maar vooral de rubriek R -met kunstenaarsbibliografieën- en de rubriek Z -met algemene tijdschriftenbibliografieën.

In enkele gevallen is het niet makkelijk een eenduidige plaats voor een titel te bepalen. Bij twijfelgevallen wordt een kruisverwijzing opgenomen, maar niet als dit de rubrieken R en Z betreft. In geval van twijfel helpt de index.

BA Bibliografie van algemene bibliografieën

Geen specifiek kunsthistorische bibliografieën (zie hiervoor de subrubriek BB), maar een kleine keuze uit wat elke universiteitsbibliotheek aan algemene bibliografieën heeft. Zij zal er minder toe dienen in de betreffende rubrieken kunsthistorische bibliografieën op te zoeken, dan om een oriëntatie in niet-kunsthistorische vakken mogelijk te maken. Vergelijk hiervoor verder de rubriek P (hulpwetenschappen).

BA 1 A.O. Kouwenhoven. Inleiding tot de bibliografie ten dienste van opleiding, onderzoek en praktijk. Assen 1981.

Theorie en handleiding voor de bibliografie. In het tweede gedeelte (vanaf blz. 135) een 'Overzicht van bibliografische bronnen en hulpmiddelen'. Algemeen register op auteurs, titels en onderwerpen.

BA 2 E.P. Sheehy. Guide to reference books. 9th. ed. Chicago 1976. Met een Supplement, Chicago 1980.

Gemakkelijk te hanteren gids voor naslagwerken en bibliografieën op alle terreinen van de wetenschap (de kunsten vanaf p. 375). Zeer uitvoerige index op auteurs, trefwoorden en titels.

BA 3 A.F. Toomey. A world bibliography of bibliographies 1964-1974: a list of work represented by Library of Congress printed catalog cards: a decennial supplement to Theodore Besterman, A world bibliography of bibliographies...etc. 2 dln. Totowa 1977.

Geordend als Besterman (BA 8), waarop dit een supplement is.

- BA 4 H.J. Koppitz. Grundzüge der Bibliographie. München 1977.

Een algemene bibliografie, die als leerboek voor bibliothekarissen tevens een korte inleiding in het vak bevat. De zorgvuldig gekozen titels zijn in twee delen systematisch gerangschikt: 'Allgemeinbibliographien' (internationale en nationale bibliografieën), 'Teil- und Sonderverzeichnisse' naar publikatiesoort (bijv. tijdschriften en recensies) en 'Spezialbibliographien' (met de kunstwetenschap op pag. 210-215). Deze laatste met een voorkeur voor het Duitse taalgebied. Een register met auteursnamen, anonieme titels en afkortingen.

- BA 5 L.M. Malclès. Manuel de bibliographie. 3e ed. Paris 1976.

Minder omvangrijk dan *Les sources...* (BA 9), maar veel recenter: publikaties tot 1975 zijn opgenomen. Systematisch gerangschikt.

- BA 6 A.J. Walford. Guide to reference material. 3 dln. London 1973-1977.

Dl.1. Science and technology, 1973
Dl.2. Social and historical sciences, philosophy and religion, 1975
Dl.3. Generalities, languages, the arts and literature, 1977.

Systematisch ingedeeld, met een encyclopedische index per deel. In dl.3 een cumulatieve index. Voor de kunsten: dl.3, vanaf pag. 299.

- BA 7 W. Totok, K.-H. Weimann en R. Weitzel. Handbuch der bibliographischen Nachschlagewerke. 4.Aufl. Frankfurt 1972.

Dit systematisch ingedeelde handboek geeft niet alleen bibliografieën, maar ook andere naslagwerken. Streng geselecteerd en ruim voorzien van aantekeningen.

- BA 8 Th. Besterman. A world bibliography of bibliographies and bibliographical catalogues, calendars, abstracts, digests, indexes and the like. 4th ed. 5 dln. Lausanne [1965-1966].

Zeer uitgebreide gids, alfabetisch op trefwoord gerangschikt. Binnen een trefwoord zijn de titels chronologisch geordend. Register op auteurs, titels en instellingen in dl.5. Wordt aangevuld door Toomey 1977 (BA 3).

- BA 9 L.M. Malclès. Les sources du travail bibliographique.
3 dln. in 4 bnd. Genève 1950-1958.
Ongew. herdruk Genève 1965.
- Bibliografie van bibliografieën, handboeken, woordenboeken, tijdschriften, monografieën etc. Systematisch ingedeeld. Voor de kunst moet men gebruik maken van het tweede gedeelte in band 3. Vergelijk ook BA 5.
- BA 10 G.A. Zischka. Index lexicorum: Bibliographie der lexikalischen Nachschlagewerke. Wien [1959].
Ook verschenen New York 1959.
- Systematisch ingedeelde en in de rubrieken naar belang geordende bibliografie. Bij sommige werken een korte aantekening. Index op auteurs en trefwoorden.
- BA 11 B.H. Wabeke. A guide to Dutch bibliographies. Washington 1951.
- Systematisch ingedeeld, met een encyclopedisch register. Hoewel uiteraard verouderd toch de meest recente Nederlandse bibliografie.
- BA 12 Bibliographische Berichte (Bibliographical Bulletin).
Jrg.1- . Frankfurt a.M. 1959- .
- Systematisch ingedeeld overzicht over algemene en speciale bibliografieën. Verschijnt halfjaarlijks, met een alfabetisch register op auteur en onderwerp per jaar. Vooral belangrijk voor nieuwe bibliografieën.
- BA 13 Bibliographic Index: a cumulative bibliography of bibliographies. Jrg.1- . New York 1938- .
- Verschijnt drie keer per jaar. Overzicht over internationaal verschenen nieuwe bibliografieën. Neemt ook literatuuroverzichten op die verschijnen in dissertaties, tijdschriften e.d. Alfabetisch gerangschikt. Nadruk op Germaanse en Romaanse talen.

BB Bibliografie van kunst(historische) bibliografieën

Alleen de belangrijkste en meest geciteerde werken zijn hier opgenomen. Het omvangrijkst is Arntzen/Rainwater 1980 (BB 1), bijzonder nuttig door zijn praktische inleiding is Jones 1978 (BB 3).

BB 1 Etta Arntzen en Robert Rainwater. Guide to the literature of art history. Chicago 1980.

Op basis van Chamberlin 1959 (BB 5), waarvan de inleiding overgenomen, de inhoud herzien en vooral sterk uitgebreid is. Einddatum van de bibliografie is 1977. De nadruk ligt op Engels publiek. (Zo worden bijv. Engelse vertalingen bij voorkeur genoemd.)
Uitvoerige systematische bibliografie, in drie gedeelten.
1. General, met o.a. ikonologie
2. General primary and secondary sources
3. The particular arts, met uitvoerige karakterschets van de inhoud.
Achterin een auteur-titel index.

BB 2 D.L. Ehresmann. Fine arts: a bibliographical guide to basic reference works, histories and handbooks. 2e dr. Littleton/Colorado 1979.

Overzicht van de belangrijkste bibliografieën op het gebied van de kunststromingen en een aantal algemene overzichten en bruikbare werken. Bevat geen monografieën. Sluit aan bij Chamberlin 1969 (BB 5) en geeft vooral titels die tussen 1830 en 1978 zijn verschenen. Overzicht over de systematiek, onderwerps- en auteursregister.

BB 3 Lois Swan Jones. Art research methods and resources: a guide to finding art information. Dubuque/Iowa 1978

Een handig overzicht over kunsthistorische bibliografieën, overzichtswerken, adresboeken etc., met een uitvoerige beschrijving van 'zoekgangen' volgens diverse vraagstellingen ('art research methods' 1-70). Bevat woordenlijsten voor Italiaanse, Franse en Duitse termen met Engelse vertalingen.
Soms wat erg op de Amerikaanse omstandigheden toegespitst.
Index op instellingen, auteurs, serietitels.

- BB 4 Th. Besterman. Art and architecture: a bibliography of bibliographies. Totowa 1977.

Behandelt de belangrijkste bibliografieën en handboeken die tussen 1875 en 1975 zijn gepubliceerd, zonder katalogi, pamfletten en tijdschriftartikelen. Ingedeeld op genre geeft het eerst algemene bibliografieën en dan per land, chronologisch geordend. Index op auteursnaam.

- BB 5 M.W. Chamberlin. Guide to art reference books. Chicago 1969.

Bibliografisch standaardwerk, dat ook klassieke en buiteneuropese kunst bevat. Heeft annotaties bij ca. 2500 titels, die gerangschikt zijn op kunstvorm. Monografieën, katalogi, gidsen en adresboeken zijn niet opgenomen. Wel worden 250 tijdschrifttitels vermeld, evenals ca. 100 belangrijke seriewerken. Heeft een onderwerpen- en een auteursregister.

- BB 6 E.L. Lucas. Art books: a basic bibliography on the fine arts. Greenwich [1968].

Een op de praktijk gerichte lijst. Kan als aanvulling worden beschouwd op Thieme-Becker (R 23). Vooral de chronologisch gerangschikte titels van monografieën over kunstenaars zijn belangrijk.

FC Katalogi van grote kunsthistorische bibliotheken

De katalogi van grote bibliotheken geven een handig literatuuroverzicht, dat vaak in inhoud en soort (brochures, katalogi, eventueel systematisch uitgetrokken tijdschriften) van het titelaanbod in bibliografieën afwijkt. Uiteraard geldt dat vooral voor de zwaartepunten van het bibliotheekbezit. De katalogi zijn gerangschikt op plaatsnaam van de kollektie.

BC 1 Catalogus der kunsthistorische bibliotheek in het Rijksmuseum te Amsterdam. 3 dln. en register. Amsterdam 1934-1936.

De zwaartepunten van deze catalogus liggen uiteraard op het verzamelterrein van het Rijksmuseum, d.w.z. naast de Nederlandse schilderkunst en grafiek ook boekillustraties, kostuumkunde en topografische werken (denk ook aan de 'historische' afdeling van het Rijksmuseum).

De aanwinsten tot 1930 zijn opgenomen. Het werk is systematisch onderverdeeld en door een aantal registers ontsloten.

BC 2 Katalog des Kunsthistorischen Instituts in Florenz. 9 dln. Boston 1964. Nachtragsbände 1 en 2, 1972.

Bestandskatalogus van deze bibliotheek, zowel van foto's als van boeken. Alfabetisch op auteur gerangschikt, daarnaast ook op plaatsnaam als het gaat om katalogi van tentoonstellingen, veilingen en privé-kollekties.

BC 3 National Art Library catalogue. Victoria and Albert Museum [London]. Author catalogue. 11 dln. Boston 1972.

Deze bibliotheekcatalogus geeft een overzicht van het bezit tot 1971. Dln. 1-9 zijn alfabetisch gerangschikt. Dl.10 is een overzicht van de kollektie van vóór 1890. Dl.11 is een katalogus van tentoonstellingskatalogi van musea en galeries van Engeland en de overzeese gebiedsdelen.

Belangrijk voor de titels van in Engeland gepubliceerde kunstboeken. Gedeeltelijk te gebruiken als supplement op de British Museum catalogue of printed books. Dl.1- London 1959- . (nu Catalogue British Library). Dit geldt zeker voor dl. 11.

Voor 1983 is een onderwerpsontsluiting van deze katalogus op microfiche aangekondigd: The Victoria and Albert Museum: library subject catalogue. Deze katalogus is in 4 afdelingen onderverdeeld: 'fine art and archeology', 'applied and minor arts', 'book art', 'general alphabetical sequence'.

BC 4 Kataloge der Bibliothek des Zentralinstituts für Kunstgeschichte /München/. München 1982-

Deze micro-fiche editie bevat de kataloguskaartjes van het Münchense Zentralinstitut (stand december 1981), het belangrijkste kunsthistorische dokumentatieapparaat in de BRD.

De uitgave is in drie afdeling onderverdeeld:

- 'Alphabetischer Katalog', met boeken, katalogi van museumtentoonstellingen, en privéverzamelingen;
- 'Aufsatzkatalog' op auteur, die bijdragen in tijdschriften, verzamelbundels, feestbundels e.d. vanaf 1950 bevat (ook recensies);
- 'Sachkatalog': de systematische ontsluiting van de in de twee vorige katalogi bijeengebrachte entries. Dit is een algemene systematiek en verder op plaats, kunstenaar en afgebeelde (portretkatalogus).

Een gedrukt supplementsdeel geeft een inleiding in opbouw en systematiek (moet nog verschijnen).

BC 5 Library catalogue of the Metropolitan Museum of art. /New York/. 2nd. ed. 48 dln. Boston 1980. 1st. supplement 1981.

Encyclopedische katalogus van de omvangrijke bibliotheek van het New Yorkse Metropolitan Museum (boeken, gidsen, katalogi) met ingangen op auteur, titel en onderwerp. Aan het eind apart verkoopkatalogi (op onderwerp en verzamelaar of verkoper).

Dit is de tweede uitgave van de voor het eerst in 1960 uitgegeven Catalog met zijn acht supplementsdelen.

Geeft samen met de Avery Index (GB 3) en de ook naar vakgebied uitgegeven katalogus van de Library of Congress een nationale bibliografie voor de kunst in de V.S.

BC 6 Bibliothèque Forney: catalogue matières: arts décoratifs, beaux-arts, métiers, techniques. 3 dln. (en index). Paris 1970-1974; 2 dln supplement 1979-1980.

Fotografische reproductie van de trefwoordenkatalogus van de in 1886 opgerichte Bibliothèque Forney (in het Hôtel de Sens, Paris), die een uitgebreide verzameling van literatuur over decoratieve kunst (in de wijdeste zin, met nadruk op Frankrijk) bevat, waaronder veel katalogi en tijdschriften (die niet uitgetrokken zijn). Auteursregister over de eerste drie delen in de index.

BC 7

Catalogue d'articles de périodiques arts-décoratifs et beaux-arts. Bibliothèque Forney, Paris. 4 dln. Boston 1972.

Afdruk van de 50.000 kaartjes uit de systematische catalogus van het tijdschriftenbezit van de bibliotheek Forney. Opgenomen zijn ca. 1350 tijdschrifttitels, van 1919-1950 zeer selectief (voornamelijk Frans), vanaf 1950 systematisch. Na vooral 1960 ook buitenlandse tijdschrift-artikelen. Belangrijk voor de ontsluiting van artikelen over techniek en kunstnijverheid, en hier een goede aanvulling op het Répertoire (BD 2) en de Art Index (BD 3)

BD Periodiek verschijnende kunstbibliografieën

De aktuele aanvulling op de afgesloten bibliografieën (BB) en de kunstenaarsbibliografieën (R). Voor dissertaties en tentoonstellingskatalogi zie de rubriek BE, voor de aktuele kunst de rubriek BF. In de rubriek Z staan de tijdschriften vermeld.

BD 1 Art and humanities citation index. Philadelphia 1980-

Wordt gepubliceerd in drie gedeelten: een 'citation index', een 'source index and corporative index' en een 'permutherm subject index a d guide and literature list'. Beslaat literatuur vanaf 1976.

In deze citatenindex worden uit een groot aantal tijdschriften gegevens over schrijvers, artikelen en de bronnen die zij gebruikt hebben zódanig gecombineerd, dat men kan nagaan wie, door welke schrijver(s), en op welk terrein is geciteerd.

Verschijnt per kwartaal, met een jaarlijkse kumulatie. De wekelijkse lijst Current contents arts and humanities reproduceert ter oriëntatie de inhoudsopgaven van de opgenomen tijdschriften.

Elke aflevering heeft een onderwerps- en een schrijvers-index.

BD 2 Répertoire d'art et d'archéologie; dépouillement des périodiques et des catalogues de ventes, bibliographie des ouvrages s'art français et étrangers. t.1-68 Paris 1910-1963. Nouv. série t.1- , Paris 1964-

Verschijnt in afleveringen per kwartaal; voor elke jaargang diverse indices. De opbouw volgt de chronologie met een onderverdeling naar genres.

Omvangrijke bibliografie van tijdschriften en (vanaf 1920) boeken op het terrein van de kunstgeschiedenis, met uitzondering van de primitieve en oriëntaalse kunst, voor de nieuwste kunst selektief.

Tot 1931 zijn ook verkoopkatalogi opgenomen.

- BD 3 Art index: a cumulative author and subject index to publications of fine art periodicals and museum bulletins. D1.1- New York 1930-

Tijdschriftenbibliografie van ca. 180 Amerikaanse en Europese tijdschriften op het gebied van de kunstgeschiedenis, archeologie, architectuur, grafische kunsten, fotografie en film. Verschijnt per kwartaal, na een jaar een kumulatieve uitgave.

Gewone artikelen zijn geïndexeerd op auteur en onderwerp, recensies van boeken op de auteur die beschreven wordt en op onderwerpen, tentoonstellingen (selectief) op naam van de kunstenaar. Illustraties die bij een artikel gepubliceerd worden zijn vermeld aan het begin van de literatuurverwijzing; illustraties zonder tekst staan op kunstenaarsnaam.

Voor de voorgaande tijd kan men raadplegen: Index to art periodicals... in the Ryerson library (Z 13).

- BD 4 Zeitschrift für Kunstgeschichte. Jrg.1- . 1932-

Halfjaarlijks, en vanaf 24(1961) jaarlijks geeft dit tijdschrift een uitgebreide algemene bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen (ook feestbundels). Verschijnt met ingang van 1965 als 'Beiheft' met eigen paginering. Onderverdeeld in algemeen, ikonografie, landen en dan kunstgenres met landensleutel (zie de 'Inhalt'). Vooral Europees gericht; ook de Oost-Europese kunst krijgt veel aandacht; recensies zijn niet opgenomen. Bevat auteursregister.

Het tijdschrift is een vervolg op: Repertorium für Kunstwissenschaft. 1-52, 1876-1931.

- BD 5 RILA: Répertoire internationale de la littérature de l'art = International repertory of the literature of art. Vol.1- . London 1975-

Bibliografie van artikelen uit kunsttijdschriften vanaf 1975. Systematisch ingedeeld. Voorin elk deel wordt een lijst gegeven van alle tijdschriften die verwerkt zijn. Loopt soms achter en is niet compleet. Nuttig door zijn korte samenvatting (van wisselende kwaliteit). Encyclopedische index op namen en trefwoorden.

In 1981 verscheen een Cumulative index 1975-1979.

- BD 6 Art and archeology technical abstracts. Jrg.1- . 1955- .
Eerst verschenen onder de titel: Studies in conservation.

Verschijnt twee keer per jaar. Systematisch opgezette bibliografie van boeken en tijdschriften over alle aspecten van restaureren en de technische aspecten van conserveren (van papier tot monumentenzorg, van microscopie tot museologie).

Het tweede deel bevat elk jaar appendices (medewerkers, auteurs, geëxcerpeerde tijdschriften) en een 'subject index'.

- BD 7 Bibliographical guide to art and architecture. 1- .
Boston 1976- .

Vanaf 1976 (verslagperiode september 1974-augustus 1975) jaarlijks verschijnende katalogus van de aanwinsten van de Research libraries of the New York public library. Encyclopedisch, alleen zelfstandige publikaties, voor vlugge, weinig systematische informatie.

- BD 8 Art-Kunst: international bibliography of art books....
1- . Basel 1972- .
(Titel en ondertitel in drie talen).

Jaarlijks uitkomende algemene bibliografie van kunstboeken, gebaseerd op mededelingen van uitgeverijen. Neemt soms tentoonstellingskatalogi op, hier en daar ook dissertaties, maar zeker niet volledig; bestemd voor de boekhandel.

BE Bibliografieën van dissertaties en van katalogi

Vergelijk hiervoor ook de rubriek AE, voor de (Engelse) bouwkunst zie The Society of Architectural history (GB 9).

- BE 1 Comprehensive dissertation index 1861-1972. 37 dln.
Ann Arbor 1973.
Dl. 31. Communication and the arts.

Geeft systematisch en dan per trefwoord een overzicht van Amerikaanse dissertaties in genoemd tijdperk. Auteursindex in dln. 33 t/m 37. Vergelijk voor nieuwe titels het volgende:

- BE 2 DAI- Dissertation abstracts international. 1- . Ann
Arbor 1938-

Maandelijks verschijnende abstracts van Amerikaanse dissertaties. Onderverdeeld in twee 'sections', waarvan A de sociale wetenschappen en humaniora bevat (met in groep 1 'communications and the arts'). Systematisch geordend, met trefwoorden- en auteursregister. Voor Europese proefschriften verschijnt om de drie maanden een section C.

- BE 3 Kunstchronik: Monatschrift für Kunstwissenschaft, Museum-
wesen und Denkmalpflege. Jrg.1- . 1948-

Geeft eens per jaar een overzicht over begonnen, afgesloten en gestaakte dissertaties aan universiteiten in de BRD, Oostenrijk, Zwitserland, Engeland (sinds 1964) en Nederland (sinds 1979). Ingedeeld op land, universiteitsstad en naam van de promotor.

- BE 4 Archives of American art: collection of exhibition catalogs.
Boston 1979.

Katalogus van de verzameling van tentoonstellingskatalogi in de V.S. van de vroege 19e tot het midden van de 20e eeuw (ca. 15.000 stuks). Alfabetisch geordend. Ontsloten door een index op instelling en kunstenaars (bij monografische tentoonstellingen of tentoonstellingen van twee kunstenaars).

De Archives of American art zijn een afdeling van het Smithsonian Institute in Washington, zie hiervoor: Arthur J. Breton, Nancy H. Zembala, Anne P. Nicastro. Archives of American art: a checklist of the collection. Washington D.C. 1976. Verder de publikaties in het tijdschrift Archives of American art. Jrg.1- . 1960-

- BE 5 The world wide art catalogue bulletin. 1- . Boston
1963-

Vier keer per jaar verschijnend overzicht, gerangschikt naar land en stad (door Worldwide inc. aangeboden) leverbare kunstkatalogi uit alle landen. Bibliografische omschrijving en inhoudsopgave, met indices op titel, kunstenaar, en chronologie. Jaarlijks kumulerend.

- BE 6 Annual guide to galleries, museums and artists. In: Art in America.

Voor het eerst verschenen in de augustus aflevering 1982, zal jaarlijks verschijnen.
Geeft, geordend op staten en steden, een overzicht over de musea en gallerieën (leiding, belangstelling, adres) in de V.S. en hun activiteiten in het afgelopen jaar.
Index op uitgegeven katalogi en (bij eenmans tentoonstellingen) op kunstenaarsnamen.

BF (Kunst)bibliografieën naar tijdperk

In een grove indeling die bibliografieën die vooral of uitsluitend een bepaald tijdperk bestrijken. Voor de kunst tot ongeveer de tweede wereldoorlog vindt men de meer recente informatie in de tijdschriftenrubriek Z. De aktuele kunst wordt daarin minder uitgebreid opgenomen. Daarom hier onder 'moderne' de tijdschriftenbibliografieën voor de moderne kunst. Vergelijk ook de bibliografieën onder hulpwetenschappen/ geschiedenis (rubriek P).

Antieke

- BF 1 William D.E. Coulson. An annotated bibliography of the Greek and Roman art, architecture and archeology. New York 1975. (Garland reference library of the humanities 28)

Op de Amerikaanse 'under-graduate' praktijk gerichte systematische en geannoteerde lijst. Minder aandacht voor niet-Engelstalige werken.

- BF 2 Archäologische Bibliographie. 1- . Berlin 1914- . (Berichtjaar 1913-)
Supplement bij het Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts.

In de regel jaarlijks verschijnende bibliografie over ook juist de niet-klassieke archeologie. Geordend op plaats en onderwerp, met een algemene index.

- BF 3 Jules Marouzeau. Dix années de bibliographie classique: bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine pour la période 1914-1924. 2 dln. Paris 1927-1928.

Dl.1. Auteurs et textes
Dl.2. Matières et disciplines.

Voor de voorgaande jaren zie: Scarlat Lambrino. Bibliographie de l'antiquité classique, 1896-1914.

Voor vervolg en inhoud zie de volgende titel.

- BF 4 L'Année philologique: bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine. Jrg.1- . 1927- .

Bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen over alle aspecten van de klassieke oudheid met eerdere

vervolg BF 4

periodes, vaak ook byzantium en middeleeuwen tot ca. 800, en latere titels voor 'Nachleben'; hierin archeologie en kunstgeschiedenis.
Voor opbouw zie de 'table de divisions', met vooral 'archeologie et histoire de l'art' en 'histoire religieuse et mythologique'.
Het systematisch gedeelte wordt door diverse indices ontsloten.
In 50 (1979) een overzicht over de geschiedenis van l'Année philologique.

- BF 5 Fasti Archaeologici: annual bulletin of classical archeology.
Jrg.1- . 1948- . (verslagjaar 1946)

Verschijnt jaarlijks. Systematisch geordende bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen voor de klassieke archeologie inclusief de vroegchristelijke periode. Geeft vaak goede samenvattingen.

Byzantium

- BF 6 Reallexikon zur byzantinischen Kunst. Ed. Klaus Wessel.
Bd.1- . Stuttgart 1966- .

Verschijnt (langzaam) in afleveringen. Dl.3 is afgesloten. De aflevering erna loopt tot 'Koimesis'. Bij de artikelen veel bibliografische verwijzingen.

- BF 7 Literature on Byzantine art 1892-1967. Ed. by Jelisavata S. Allen. 2 dln. Washington 1973-1976. (Dumbarton Oaks bibliographies. Series I)

Systematische bibliografie van literatuur over byzantijnse kunst, gebaseerd op het Byzantinische Zeitschrift. Met index op plaatsnaam en auteur.

- BF 8 Byzantinische Zeitschrift. Jrg.1- . 1892- .

Bevat een uitgebreide bibliografie over Byzantium, die systematisch is geordend en via de algemene index van het tijdschrift wordt ontsloten. In de bibliografie o.m. 2 A 'Handschriften und Bücherkunde' en 7 'Kunstgeschichte'. Bevat ook recensies.

Middeleeuwen

- BF 9 Carl Andresen. Einführung in die christliche Archäologie. Göttingen 1971.
(Die Kirche in ihrer Geschichte, ed. Karl Dietrich Schmidt und Ernst Wolf. Bd. 1, Lieferung B. 1. Teil)
- Vooral bibliografisch overzicht over de christelijke archeologie, d.w.z. de kunstgeschiedenis van de vroeg-christelijke tijd, byzantium en het vroeg romaans. Overzicht over disciplines (genres met daarbij o.m. epigraphiek, ikonografie etc.) en de historische ontwikkeling.
- BF 10 Bulletin monumental. 1- . 1934- .
- Geeft met talrijke boekbesprekingen, 'bibliographie critique' en een 'chronique' een niet volledig, maar goed geselecteerd en in korte overzichten samengevat bibliografisch overzicht van de kunstgeschiedenis van (voornamelijk) Middeleeuwen en Renaissance.
- BF 11 Cahiers de civilisation médiévale Xe (dixième) - XII siècles. 1- . 1958- .
- Op trefwoorden geordende bibliografie voor de Middeleeuwen, ontsloten door een auteursindex.
- BF 12 International medieval bibliography. 1- . 1967- .
- Nu halfjaarlijks verschijnende bibliografie voor periodieken en miscellanea (feestbundels, congresverslagen etc.) De entries zijn systematisch en geografisch geordend, en door een schrijver- en onderwerpindex ontsloten.

Humanisme

- BF 13 Bibliographie des articles relatifs à l'histoire de l'humanisme et de la renaissance. in: Bibliothèque d'humanisme et renaissance. 20-27, 1958-1965.
- Internationale bibliografie van tijdschriftartikelen op het gebied van humanisme en renaissance. Voorloper van BF 14.

- BF 14 Bibliographie internationale de l'humanisme et de la renaissance. 1- . 1965- .

Beginnend met de publikaties van 1965 een zeer uitgebreide, alfabetisch geordende bibliografie (ook juist van tijdschriftartikelen), die via een index op trefwoorden en op persoonsnamen wordt ontsloten. Vervolg van BF 13.

Negentiende en twintigste eeuw

- BF 15 Richard Kempton. Art nouveau: an annotated bibliography. Los Angeles 1977. (Art and architecture bibliographies 4)

Systematisch geordende bibliografie van oorspronkelijke en latere literatuur. Index op auteursnaam.

- BF 16 German expressionism in the fine arts: a bibliography. Los Angeles 1977. (art and architecture bibliographies 3)

Bibliografie van boeken en tentoonstellingskatalogi over bovengenoemd onderwerp. Ingedeeld op scholen en stromingen en op artiesten. Index op auteur, tentoonstellingsplaats en onderwerp. Vergelijk ook de veel uitgebreidere

Index Expressionismus: Bibliographie der Beiträge in den Zeitschriften und Jahrbüchern des literarischen Expressionismus 1910-1925. Hrsg. von P. Raabe. Nendeln 1972.

- BF 17 Arntz-bulletin: Dokumentation der Kunst des 20. Jahrhunderts. 1- . 1968- .

Seriebibliografie van 'catalogues raisonnées' van 20e eeuwse kunstenaars.

Moderne kunst

- BF 18 Artbibliographies modern. Dl.4- . Santa Barbara 1973- .
Vanaf 4 (1973), de eerste drie jaargangen als LOMA (zie BF 19)

Nu halfjaarlijks verschijnende bibliografie (van boeken, artikelen en katalogi) voor kunst na 1800. Alfabetisch geordend, met abstracts in het Engels; kruisverwijzingen, auteurs-en onderwerpsregister.

Een aanvulling vormt Artbibliographies current titles (vanaf 1, 1972, om de twee maanden), waarin de inhoudsopgaven van een aantal 'key journals' gereproduceerd zijn. De uitgever plant, naast de biografische uitdraaien zoals

vervolg BF 18

het Dictionary of contemporary artists (zie R 17)
dat jaarlijks zal verschijnen, een serie thematische
uitdraaien van het in een databank verzamelde materiaal
(dat ook on-line bereikbaar is).

BF 19 LOMA: Literature on modern art: an annual bibliography.
1969-1971. London 1971-1973.

Ook met Franse en Duitse titel.

Internationale bibliografie over boeken, tijdschrift-
artikelen, katalogi e.d. van de twintigste eeuwse kunst
en kunstenaars. Betreft schilder-, teken- en beeldhouw-
kunst, maar ook textiele vormen, druktechnieken, keramiek
e.d. In deze bibliografie wordt steeds verwezen naar
literatuur die is verschenen in het jaar vóór de uitgave,
in dit geval dus 1969-1971. Index op onderwerp, schrijver
en plaatsnaam.

Wordt opgevolgd door Artbibliographies modern. (BF 18)

BF 20 Art, design, photo. D1.1- . New Jersey 1973- .

Jaarlijks verschijnende bibliografie van boeken, tijd-
schriftartikelen en krantenartikelen, essays, verkoop- en
tentoonstellingskatalogi over de laat-negentiende en de
twintigste eeuwse kunst en kunstenaars.
Indeling op kunstenaar en onderwerp. Bespreekt steeds de
publikaties van het voorgaande jaar.
Encyklopedische index.

BG Bibliografieën van de Nederlandse kunst

Wat de drie Noord-Nederlandse titels betreft geen hoofdzaak om trots op te zijn. Meestal moeten de algemene bibliografieën uitkomst bieden. Een aanvulling vormt de Catalogus van het Rijksmuseum (BC 1) en het redelijk aktuele Repertorium (GB 7) voor vooral de Nederlandse bouwkunst.

BG 1 Bibliography of the Netherlands institute for art history: Rijksbureau voor kunsthistorische dokumentatie. Dl.1- 's-Gravenhage 1943-

Voor gegevens over het R.K.D. zie AB 10.

Een bibliografisch overzicht, aansluitend bij het Repertorium (BG 2) van van Hall, dat internationaal boeken, tijdschriften- en vooral ook kataloguspublicaties over Noord- en Zuid-Nederlandse kunst (met uitzondering van de bouwkunst) opneemt.

De opbouw volgt in drie groepen 'schilderkunst en grafiek', 'beeldhouwkunst' en 'kunstnijverheid' steeds een onderverdeling in algemene en daarna monografische publicaties, die weer op kunstenaarsnaam gerangschikt staan.

Oorspronkelijk bevatte elke aflevering de groepen oude en nieuwe kunst; vanaf dl.10 (1959-1960) wordt alleen nog het gedeelte 'old art' (d.w.z. tot de 18e eeuw) gepubliceerd. Over de opnamecriteria is niets vermeld.

De Bibliography heeft een grote achterstand: in 1980 verscheen (zonder opgave van jaar) dl.16 (1971-1972). Indexen ontbreken. Verschijnt onregelmatig.

BG 2 H. van Hall. Repertorium voor de geschiedenis der Nederlandse schilder- en graveerkunst. 's-Gravenhage 1936-1949. Dl.1. Sedert het begin der 12e eeuw tot het eind van 1932. Dl.2. ...tot het eind van 1946.

Bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen; voor het laatste ligt de nadruk uiteraard op Nederlandse publicaties. De inhoud is in drie delen onderverdeeld:

- algemeen, waaronder kunstkritiek, opdrachtgevers, biografieën van kunsthistorici, ikonografie ;
- bijzonder deel met schilder-, teken- en graveerkunst met hun subgenres;
- alfabetisch gerangschikt monografieën over kunstenaars. Heeft een alfabetische index.

- BG 3 J.F. van Someren. Essai d'un bibliographie de l'histoire spéciale de la peinture et de la gravure en Hollande et en Belgique (1500-1875). Amsterdam etc. 19882.

Uiteraard in vele onderdelen verouderd, maar zeer grondige systematische bibliografie, die voor de Nederlandse kunstkultuur van de negentiende eeuw (tot 1875) nog steeds handig is. Dit geldt met name voor de overzichten van de inhoud van de Nederlandse tijdschriften uit die tijd en de tentoonstellingsberichten. Index op auteurs en tentoonstellingen.

- BG 4 Simiolus: kunsthistorisch tijdschrift. Jrg.1- . 1966/67- .

Vanaf jrg. 5 (1971) is de ondertitel : 'Quarterly journal for the history of art', vanaf jrg.6 (1972/73) 'Netherlands quarterly for the history of art'.

Tot 11 (1980) bevat elke jaargang een bibliografisch overzicht van de in de verslagjaren (1966t/m 1977) in Nederland verschenen kunsthistorische (vooral onzelfstandig verschenen) publikaties. Vergelijk steeds de 'lijst van opgenomen tijdschriften en periodieken'. Het systematisch geordend overzicht (zonder index) is voor de tijd van verschijnene een soort vervanger van de bibliografie van het R.K.D. (zie BG 1).

- BG 5 Belgisch tijdschrift voor oudheidkunde en kunstgeschiedenis. Jrg.1- . 1931- .
Ook met Franse titel.

Vanaf 43(1974), beginnend met het jaar 1972 een bibliografie van boeken en tijdschriften betreffende de Zuid-Nederlandse kunst (inclusief archeologie en musicologie). Bij elk citaat een korte samenvatting. Onderverdeeld naar periodes, daarin naar genres. Indices op kunstenaarsnaam, plaatsnaam en auteur.

C BRONNEN EN KONSERVERING

Als aanvullingen kunnen hier met name de grote bibliotheek-katalogi (rubriek BC) dienen.

Voor veilingkatalogi vergelijk F. Lugt (C 6).

Voor bronnen architectuurgeschiedenis zie Fowler (GB 6)

- C 1 Theodore Besterman. Old art books collected and catalogued. London 1975.

Kunstliteratuur, ook emblemata en kalligrafie vóór 1700. Een in zijn bibliografische aantekeningen en illustraties uitvoerige beschrijving van de verzameling van de auteur. Uiteraard minder omvangrijk dan Schlosser (zie C2)

- C 2 Julius Schlosser Magnino. La letteratura artistica: manuale delle fonti della storia dell'arte moderna. 3a ed. italiana aggiornata da Otto Kurz. Firenze etc. 1967.

Eerst gepubliceerd als Julius von Schlosser. Die Kunstliteratur. (Wenen 1924). Dit is een ongewijzigde herdruk van 1964 waarin de aanvullingen van Kurz waren opgenomen.

Belangrijke bibliografie over eigen, eigentijdse en vroege uitingen van en over kunstenaars. Zeer bruikbaar voor bronnen en basisgegevens. Bouwkunst en kunstnijverheid krijgen in verhouding weinig aandacht.

- C 3 Ferdinand Piper. Einleitung in die monumentale Theologie. Gotha 1867.

Reprint met inleiding van Horst Bredekamp en nieuwe indices: Mittenwald 1978. (Kunstwissenschaftliche Studententexte 4).

Geeft, ondanks de wat misleidende titel, een inleiding in de kunstliteratuur ('christliche Kunst, Archäologie und Epigraphik').

- C 4 Catalogo ragionato dei libri d'arte e d'antichità posseduti dal Conte Cicognara. 2 dln. Pisa 1823.
Reprint Leipzig 1931 en Cosenza 1960.

De 4800 titels uit de verzameling van Leopold Cicognara geven - ook door de aantekeningen bij elke titel - een boeiend overzicht van 'n (neo)klassicistische bibliotheek. Vooraan in elk deel de systematische ordening, achterin deel 2 de auteursindex.

Vanuit eenzelfde gedachte verscheen Borroni's Il Cicognara (C5).

- C 5 Fabia Borroni. 'Il Cicognara': bibliografia dell' archeologia classica e dell'arte italiana. 30 dln. Firenze 1954-1967. (Bibliotheca bibliografia italica 6,7,10,11,19,23,25,27, 29,31,32,34)

In de traditie van de beroemde bibliografie van Cicognara (C 4) een systematisch overzicht voor de bronnen van de klassieke archeologie en de Italiaanse kunst.

Per rubriek chronologisch gerangschikt, zorgvuldig geannoteerd. Voor het gebruik zie het inhoudsoverzicht en de indices.

- C 6 Frits Lugt. Répertoire des catalogues de ventes publiques intéressant l'art ou la curiosité. Dl.1- . 's-Gravenhage 1953-

Dl.1 van 1600-1825, dl.2 van 1826-1860, dl.3 van 1861-1900. Dl.4 (tot 1925) is in voorbereiding.

Veilingkatalogi geïnventariseerd op datum, plaats, eigenaar en verkoper. Opgaven over de aard en omvang van het veilinggoed, catalogus en eventuele vindplaats van de catalogus, vooral ook met de hand geannoteerde exemplaren. Noemt geen zuivere boekenveilingen.

- C 7 Alexander Nijstad. Nederlandse schilders in publikaties vóór 1700. 's-Gravenhage 1978.

Naamlijst van Nederlandse schilders met opgave van hun vermelding in de vroege kunstliteratuur.

- C 8 Ph. Muret. 'Aperçu sur les archives de la littérature et de l'art en Belgique'.
in: Archives et bibliothèques de Belgique. 43(1972) 27-46

Algemeen overzicht over Belgische archieven met betrekking tot alle kunsten; nuttige verwijzingen.

- C 9 Library catalog of the conservation center of the Institute of Fine Arts, New York University. Boston 1980.

Katalogus van deze uitgebreide bibliotheek over restauratietechnieken, met o.m. een verzameling kunstenaarshandboeken uit de 18e en 19e eeuw en kongresverslagen. Toegankelijk op auteursnaam en systematiek.

C 10 Selected bibliography of museological literature for...

Eerder verschenen onder de titel: Bibliographical selection of museological literature for the year 1968- , 1- . 1971-

Uitgegeven door de centrale museumadministratie in Bratislava. Systematisch geordend referaattijdschrift, de engelse entries ontsluiten ook een groot aantal Slavische tijdschriften.

Geklassificeerde index, in elke aflevering een lijst van geëxcerpeerde periodieken.

C 11 Geannoteerde bibliographie van de kunstzinnige vorming.

Losbladige uitgave door de Stichting Kunstzinnige Vorming, vanaf 1976. Systematisch geordend, geannoteerde literatuuropgaven over 'kultuur en welzijn', 'kunstzinnige vorming', 'kustonderwijs' enz.

E SCHILDERKUNST

Zie voor informatie over schilderkunst in het algemeen de rubrieken B en R, waar steeds titels over schilderkunst en schilders zijn opgenomen.
Hier daarom alleen een aantal titels over miniatuurschilderkunst (en handschriftkunde) en een titel over glasschilderkunst.

- E 1 Katalog der Handbibliothek der Handschriftenabteilung (der Bayrischen Staatsbibliothek München). 1- Wiesbaden, 1981-

Katalogus van deze grootste duitse speciaalbibliotheek voor handschriftenkunde (22.000 titels). Systematisch geordend (zie I, 25-).

- E 2 Vito J. Brenni. Book illustrations and decoration: a guide to research. Westport /Conn.etc. 1981.
Art reference collection 1.

Systematisch geordende bibliografie (van boeken en artikelen), die technische, historische (naar land) en inhoudelijk (bijv. kinderboeken) aspecten van zowel handschriften als gedrukte boeken tot de twintigste eeuw behandelt.
Ontsloten door indices op schrijvers en onderwerpen.

- E 3 Josephina Mateu Ibars en Dolores Mateu Ibars. Bibliografia paléografica. Barcelona 1974.

In deze uitgebreide bibliografie van de paleografie is voor kunsthistorici vooral van belang dl.7, 573-609, 'miniatura'.

- E 4 Lamberto Donati. Bibliografia della miniatura. 2 dln. Firenze 1972. (Biblioteca di bibliografia Italian 69)

Systematisch opgezet overzicht (zie overzicht I, p. VIII-IX) over de miniatuurschilderkunst van de Middeleeuwen tot de 16e eeuw.

- E 5 Scriptorium: Revue internationale des études relatives aux manuscrits.... Jrg.1- . 1946/47-

Bevat, beginnend met publikaties vanaf 1939, een 'chronique et bibliographie', later 'Bulletin codicologique' met een bibliografisch overzicht van miniaturen en kodikologie. Vroeger was deze bibliografie systematisch geordend, nu staat ze alfabetisch op naam van de schrijver. Meestal voorzien van een goede samenvatting.

E 6 David Evans. A bibliography of stained glass. Cambridge 1982.

Bibliografie van boeken (met recensies) en artikelen
op naam van de auteur gerangschikt.
Systematische en topografische indices.

F GRAFIEK

De eerste drie hier genoemde titels zijn geen bibliografieën, maar oevrekatalogi, die weliswaar als aanvulling op de kunstenaarslexika gebruikt kunnen worden.

Voor een overzicht van fotografie vergelijk Contemporary Photographers (R 11). Literatuur betreffende film is niet opgenomen.

- F 1 Adam von Bartsch. Le peintre graveur. 21 dln. Vienna 1803-1821.

Reprint Leipzig 1854-1870. 21 dln.

Reprint Nieuwkoop 1982. 21 dln. in 4 banden.

Nog steeds (vooral ter aanduiding van prenten met het zgn. Bartsch-nummer) gebruikte overzichtslijst over de grafiek in de Nederlanden (dln.1-5), Duitsland (dln.6-11) en Italië (dln.12-21).

Voor het supplement in dl. 21 een index op kunstenaarsnaam.

Bij dit ongeïllustreerde werk verschijnt nu een bijgewerkte en geïllustreerde uitgave: The illustrated Bartsch. Vol.1- . New York 1978- .

Volgens plan zullen de bij Bartsch genoemde prenten 50 delen beslaan; erop volgen aanvullingen en commentaren op het oorspronkelijke materiaal en indices (waaronder een ikonografische index).

- F 2 F.W.H. Hollstein. Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca 1450-1700. Dl.1- . Amsterdam 1949- .

Alfabetisch op kunstenaarsnaam gerangschikte, geïllustreerde katalogus, met korte bibliografische opgaven. De serie loopt nu in deel 26 tot J.Seuler.

- F 3 F.W.H. Hollstein. German engravings, etchings and woodcuts ca. 1400-1700. Dl.1- . Amsterdam 1954- .

Alfabetisch op kunstenaarsnaam gerangschikte, geïllustreerde katalogus, met korte bibliografische opgaven. De serie loopt in het laatst verschenen deel 29 tot Mühl.

F 4

Laurie Mason and Joan Ludman. Print reference sources:
a selected bibliography 18th-20th centuries. 2nd. ed.
New York 1979.

Wat willekeurige bibliografische opgaven (ook van
katalogi) voor kunstenaars van de achttiende tot en met
de twintigste eeuw.

G BOUWKUNST

Door de speciale technische aspecten van de bouwkunst verschijnen de bibliografieën voor dit vak van de beeldende kunst vaak afzonderlijk; toch moet ook hier steeds weer in de rubrieken B en R worden gezocht. De opgenomen titels behandelen vooral de kunsthistorische, niet de technische aspecten van de architectuur(geschiedenis).

GA Lexika, algemeen

- GA 1 E.J. Haslinghuis. Bouwkundige termen: woordenboek der westerse architectuurgeschiedenis. Utrecht 1953.

Verklarende woordenlijst van de Nederlandse begrippen met enkele literatuuropgaven.

- GA 2 Paolo Portoghesi. Dizionario enciclopedico di architettura e urbanistica. 6 dln. Roma 1969.

Alfabetisch gerangschikt woordenboek van architectuur en stedenbouw. Geeft veel afbeeldingen en plattegronden. Redelijk recente literatuuropgaven, ook in andere talen.

- GA 3 Wasmuths Lexikon der Baukunst. 4 dln. Berlin 1929-1932. Supplementdeel 1937.

De praktische en kunstzinnige aspecten van de bouwkunst; ook biografieën van kunstenaars. Vaak lange artikelen met deel illustraties. Korte literatuurverwijzingen.

GB Bibliografieën naar tijdperken

- GB 1 Bibliographical index: a subject guide to printed books in the fields of architecture, building, constructional engineering, environment, technology, planning, landscape architecture, design and the allied arts and crafts. 32 dln. London 1982.

Ruim 70.000 titels in systematische ordening. Behalve de in de titel omschreven gebieden ook meubels en tuinen landschapsarchitectuur. Binnen de rubrieken chronologisch en alfabetisch gerangschikt. Per rubriek een index op trefwoord.

- GB 2 Architectural periodicals index from the British Architectural Library. 1- . 1974 (over 1973)- .
- Verschijnt per kwartaal met jaarlijkse kumulatie. Systematische bibliografie van de inhoud van ca. 300 tijdschriften in de bibliotheek van het Royal Institute of British Architects, ontsloten via indices op persoons- (architecten, schrijvers) en plaatsnaam.
- GB 3 Avery index to architectural periodicals. 15 dln. 2e dr. Boston 1973. 3 supplementdelen. Boston 1979.
- Fotografische overdruk van de kaartkatalogus van de tijdschriftenafdeling van de New Yorkse Columbia University Libraries, Avery Architectural Library. Begonnen in 1934, maar werkt retrospectief tot in de 19e eeuw. Gerangschikt op trefwoord. Tijdschriften in niet-westerse talen zijn niet opgenomen.
- GB 4 Anthony Sutcliffe. The history of urban and regional planning: an annotated bibliography. London 1982.
- Kritische bibliografie (boeken en tijdschriften) van de na-industrieële stadsplanning. Systematisch geordend. Index op namen van architecten en schrijvers.
- GB 5 Bibliographie zur Architektur im 19. Jahrhundert: die Aufsätze in den deutschsprachigen Architekturzeitschriften 1789-1918. Ed. Stephan Waetzoldt. 8 dln. Nendeln 1977.
- Per deel systematisch opgezet (vgl. serietitel en indices op de diverse delen), met een index op auteur, plaatsnaam en architect.
- GB 6 Lawrence H. Fowler and Elizabeth Baer. The Fowler architectural collection of the John Hopkins University. Baltimore 1961.
- Alfabetisch gerangschikte, geannoteerde catalogus van 448 architectuurboeken uit Renaissance en Barok, oorspronkelijk door de architect L.H. Fowler verzameld, nu in de John Hopkins University Library in Baltimore. Bevat register op auteur en trefwoord.

- GB 7 Repertorium van boekwerken betreffende Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst: verschenen tot 1940.
Dl.1- . Den Haag 1950- .

Door de Oudheidkundige Bond uitgegeven bibliografie voor bouwkunst, beeldhouwkunst, kunstnijverheid, boekdruk, monumentenzorg en verzamelingen. De eerste hoofdafdeling is systematisch geordend, de tweede op plaats(per provincie). Index op personen en plaatsnamen. Een tegenhanger van de gelijksoortige tijdschriftenrepertories.

- GB 8 Repertorium betreffende Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (voornamelijk van tijdschriftartikelen).
Dl.1- . 's-Gravenhage 1940- .

Zoals de titel al zegt worden vooral tijdschriftartikelen opgenomen. De nadruk ligt daarbij op Nederlandse tijdschriften -ook moeilijk te vinden jaarboeken etc. Het materiaal is in twee grote groepen gerangschikt: de diverse kunstgenres (zonder schilderkunst en grafiek, wel boekdrukkunst, monumentenzorg, museumwezen etc.) en in het tweede deel een naar provincies geordend overzicht over 'gewesten en gemeenten'. Het laatstverschenen deel 4 (1971) gaat t/m 1960, een vervolg is in voorbereiding. Heeft een index op namen en personen.

- GB 9 The Society of Architectural Historians of Great Britain. Research register.
Verschijnt onregelmatig.

Informeert systematisch over 'work in progress' betreffende architectuurgeschiedenis (begonnen en afgeloten dissertaties) van Engelse onderzoekers. In de regel ongepubliceerd materiaal.

1) DEKORATIEVE KUNST - KUNSTNIJVERHEID

Een wat onevenwichtige rubriek, afhankelijk van het beschikbare materiaal. Vergelijk ook de katalogus van de Bibliothèque Forney (BC 6) en de rubriek B en R.

Algemene werken

- I 1 The Oxford companion to the decorative arts. Ed. by Harold Osborne. Oxford 1975.

Encyklopedie voor de kunstnijverheid (ook van buiten-europese volken) met trefwoorden, overzichtsartikelen en kunstenaarsnamen in alfabetische volgorde. Verwijzingen naar sekundaire literatuur (boeken).

- I 2 Donald L. Ehresmann. Applied and decorative arts: a bibliographic guide to basic reference works, histories and handbooks. Littleton 1977.

1200 bibliografische vermeldingen op het gebied van de kunstnijverheid (in de meest wijde zin). Onderverdeeld volgens technieken, met een index op auteurs.

- I 3 H.L. Boersma. Kunstindustrieële literatuur: proeve van een historisch-bibliographisch overzicht van boek- en plaatwerken verschenen op het gebied der kunstnijverheid (van de Oudheid tot in deze eeuw). Dl.1. (Van de Oudheid tot omstreeks 1700) 's-Gravenhage 1888.

Na dl.1 niet meer verschenen. Uiteraard verouderd, maar nog steeds nuttig voor bronnen (tot de negentiende eeuwse neo-stijlen).

Textiel en mode

- I 4 Katalog der Lipperheideschen Kostümbibliothek. Neubearb. von Eva Nienhold und Gretel Wagner-Neumann. 2 dln. Berlin 1965.

Bibliotheekcatalogus van de boekenverzameling van de modekenner Franz Lipperheide (nu in de Kunstbibliothek Berlin). Boeken over kostuumkunde en alles wat daarmee te maken kan hebben ('dekoratieve kunst'). Veel omvangrijker dan de titel doet vermoeden.

Dl.1 heeft een algemene inleiding en een chronologisch en geografisch gedeelte. Dl.2 geeft informatie over bijzondere kleding, bijv. voor sport en spel, oorlog, feesten, theater e.d.

- I 5 Helen Grant Cushing. Bibliography of costume: a dictionary catalog of about 8000 books and periodicals. Comp. by Hilari Hiler and Meyer Hiler. New York 1967.
Oorspr. uitgave 1939.

Boeken en tijdschriftartikelen over kostuum in de breedste zin van het woord (dus over decoratieve kunst). Op alfabetische volgorde staan auteurs, titels en trefwoorden, daaronder geografische en dan chronologische ordening.

Bevat (blz. XI-XXIX: 'Hilaire Hiler. Costumes and ideologies'.

- I 6 J.J. Marquet de Vasselot en Roger-Armand Weigert. Bibliographie de la tapisserie: des tapis et de la broderie en France. Paris 1935. (Archives de l'art franccais. Nouvelle période 18).
Reprint Paris 1969.

Systematisch opgezet, met een 'table alphabetique' op namen van personen, auteurs en plaatsen.

- I 7 René Colas. Bibliographie générale du costume et de la mode. 2 dln. New York 1969.
Reprint van de editie van 1933.

Alfabetisch gerangschikt op auteur wordt een lijst gegeven van uitsluitend boekpublicaties. Met een index op eigennamen en anonieme titels en een (belangrijke) table-méthodique (achter in dl. 2).

Glas

- I 8 The history and art of glass: index to periodical literature, 1956-1979. Eastbourne 1982.

Samengesteld in de bibliotheek van het Corning Museum of glass. Systematisch (en erna op auteur) geordend, de rubriek 'history' geeft een chronologisch overzicht periodes.

Auteursindex.

- I 9 Bibliography of glass: (From the earliest records to 1940).
Comp. by Georg Sang Duncan. [London] 1960.

Bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen op auteur gerangschikt, ontsloten door een trefwoordenregister.

Het Journal of glass studies (vanaf 1(1959) bevat een 'Check-list of recently published articles and books on glass'.

Meubels

- I 10 Furniture history: the journal of the Furniture History Society.
1- . 1965-

Dit jaarboek bevat ' a select list of articles on furniture published in art journals and periodicals....and of books'. Oorspronkelijk zijn alleen Engelstalige publikaties opgenomen, dit is nu verruimd, zonder dat de selektiekriteria erg duidelijk worden.

- I 11 Jacqueline Viaux. Etude critique de la bibliographie du meuble civil français. Paris 1966.
Gestencilde uitgave.

Uitvoerige systematische bibliografie, ook van niet apart verschenen literatuur. Indices op zaken, kunstenaars/verzamelaars en schrijvers.

Numismatiek

- I 12 Elvira Eliza Clain-Stefanelli. Select numismatic bibliography.
New York 1965.

Systematisch gerangschikt overzicht (algemeen, naar periodes en landen,... medailles... etc.), ook van tijdschriftartikelen. Index op auteursnamen.

- I 13 Numismatic literature, published by th American Numismatic Society. 1- . 1949-

Nu twee keer per jaar verschijnend internationaal, systematisch geordend referaattijdschrift met in elke aflevering een index op auteurs en onderwerpen.

L IKONOLOGIE

Naast algemene werken een overzicht over de christelijke ikonografie, emblemata en Nachleben. In deze rubriek zijn naast echte bibliografieën ook handboeken opgenomen die als bibliografieën dienst kunnen doen.

Algemene werken

- L 1 H. van der Waal. Iconclass: an iconographic classification system. Dl.1- . Amsterdam 1973-

Klassifikatiesysteem dat volgens een letter-cijferkode een indeling geeft van de ikonografie van de westerse kunst. Per rubriek een systematisch overzicht en een uitgebreide bibliografie.
Het werk zal worden afgesloten met een trefwoordenregister.

Onafhankelijk loopt volgens (in principe) dezelfde systematische opzet een publikatie over de Nederlandse (voornamelijk schilder-) kunst vanaf de 15e eeuw, gepubliceerd op systeemkaarten met foto's. Deze publikatie is te raadplegen via de Decimal Index of the art of the Low Countries: D.I.A.L., abridged 2nd. ed. The Hague 1971.

- L 2 Manfred Lurker. Bibliographie zur Symbolkunde. 3 dln. Baden-Baden 1964-1968.

Nogal willekeurige bibliografie over symboliek in alle takken van de wetenschap; kunst en kunstgeschiedenis zijn uitvoerig vertegenwoordigd. De belangrijkste boeken en tijdschriftartikelen van de laatste 80 jaar worden genoemd. Per wetenschap zijn de werken alfabetisch geordend, soms voorzien van een annotatie. Achterin dl.3 een register op auteurs en op zaken. Vervolgd als periodiek (zie L 6).

- L 3 G. de Tervarent. Attributs et symboles dans l'art profane 1450-1600: dictionnaire d'un langage perdu. 2 dln. Genève 1958-1964.

Behandelt attributen en symbolen van de wereldlijke kunst in de Renaissance. Alfabetisch gerangschikt op zaken, register op begrippen.

- L 4 Index iconologicus. 400 microfiches en 'guide'. Sanford 1980

Microfiche-editie op motieven in kunst en literatuur, voornamelijk uit de 16e en 17e eeuw. Het oorspronkelijke kaartsysteem bevindt zich in de Universiteit van Durham. De nadruk ligt op de (christelijke en niet-christelijke) ikonografie, het Nachleben en de tekstinterpretatie. Een 'guide' legt het funktioneren van het kaartsysteem uit. Vervolg op de Princeton-Index (zie L 7).

- L 5 A. Pigler. Barockthemen: eine Auswahl von Verzeichnisse zur Ikonographie des. 17. und 18. Jahrhunderts. 2. erw. Aufl. 3 dln. Budapest 1974.

Geeft een uitgebreide keuze van ikonografisch geordend materiaal voor de (schilder)kunst van de (16e), 17e en 18e eeuw. Dl.1 bevat bijbelse en religieuze voorstellingen, dl.2 profane onderwerpen (voornamelijk antieke mythologie in de volgorde van Ovidius' 'Metamorphoses'; geschiedenisvoorstellingen en scènes uit de literatuur). In het derde deel afbeeldingen.

- L 6 Manfred Lurker. Bibliographie zur Symbolik, Ikonographie und Mythologie. Jrg.1- . Baden-Baden 1968-

Een (periodiek verschijnend) vervolg op de retrospectieve bibliografie (zie L 2). Heeft een 'Generalregister' op de jaargangen 1-10. 1968-1977.

Christelijke ikonografie

- L 7 Princeton Index of Christian Art. Princeton 1917-

Kaartsysteem met betrekking tot de christelijke ikonografie tot 1400. Kaarten voorzien van een foto van het betreffende kunstwerk zijn gerangschikt op materiaal (emaille, fresco's, ivoor, handschrift etc.) en op de plaats waar het kunstwerk zich bevindt. Deze foto's zijn via een trefwoordenkatalogus met uitgebreide beschrijving van het kunstwerk en met opgave van bibliografische gegevens te raadplegen.

Het Kunsthistorisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht, Drift 25, heeft een kopie van deze Index. Te raadplegen op werkdagen, na telefonische afspraak.

- L 8 Lexikon der christlichen Ikonographie; hrsg. von E. Kirschbaum. 8 dln. Roma 1968-1976.

De delen 1 t/m 4 geven uitgebreide algemene informatie over de bijbelse ikonografie, in de delen 5 t/m 8 worden de heiligen behandeld. Alfabetisch gerangschikt. Bij elk onderwerp zijn bronnen en literatuuropgaven vermeld. Dl.8 bevat een register op feestdagen en op de attributen van heiligen.

- L 9 J.J.M. Timmers. Christelijke symboliek en iconografie.
2e herz. dr. Bussum 1974.

De le uitg. verscheen onder de titel: Symboliek en iconografie der christelijke kunst. Roermond etc. 1949. (Uitvoering dan de herziene druk.)

Systematisch overzicht van de christelijke symboliek met betrekking tot Christus, de Openbaring, de Kerk, Maria, heiligen en hun attributen etc.
Heeft een index met trefwoorden, persoons- en plaatsnamen.
Geeft ook een 'lijst met veelvuldig aangehaalde werken'.

Portretten , algemeen

- L 10 Hans W. Singer. Allgemeiner Bildniskatalog. 14 dln. Leipzig 1930-1936.

Aangevuld in: Hans W. Singer. Neuer Bildniskatalog. 5 dln. Leipzig 1937-1938 reprint Stuttgart etc. 1967.

Katalogus (op naam van afgebeelde) van drukgrafische portretten met vermelding van ontwerper, maker en bewaarplaats(en). Met register op beroepen en kunstenaars.
Dl. 14 van de Allgemeiner Bildniskatalog bevat een register door Wilhelm Olbrich.

- L 11 H.D. von Diepenbrock-Grüter. Allgemeiner Porträt-Katalog: Verzeichnis einer Sammlung von 30.000 Porträts des sechzehnten bis neunzehnten Jahrhunderts in Holzschnitt, Kupferstich, Schabkunst und Lithographie....Hamburg 1931-1933.

Van 1933-1939 verschenen 4 'Nachträge'.
Reprint van het geheel :Hildesheim 1967.

Alfabetisch geordende katalogus met register op beroepen en plaatsen/landen.

- L 12 W.E. Drugulin. Allgemeiner Porträt-Katalog. Leipzig 1860.

Reprint Nendeln 1982.

Nog steeds nuttige portretkatalogus (voor grafische portretten), oorspronkelijk als verkoopkatalogus verschenen: 'Verzeichnis einer Sammlung von 24.000 Portraits berühmter Personen aller Länder und Zeiten (mit biographischen und chalkografische Notizen) welche zu den beigetzten billigen Preisen von den Leipziger Kunst-Comptoir zu beziehen sind'.

Portretten, Nederland

Vergelijk hiervoor ook het Iconografisch Bureau (AB 10).

- L 13 E.W. Moes. Iconographica Batavia: beredeneerde lijst van geschilderde en gebeeldhouwde portretten van Noord-Nederlanders in de vorige eeuwen. 2 dln. Amsterdam 1897-1905.
- Overzicht van geschilderde en gebeeldhouwde portretten van Nederlanders (soms met vermelding van grafische reproducties. Vergelijk hier ook de volgende nummers.)
Alfabetisch op naam van afgebeelde; met kunstenaars.
- L 14 J.F. van Someren. Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders. 3 dln. Amsterdam 1888-1891.
- Reprint Amsterdam 1970.
- Vervolg op F. Muller's Beschrijvende catalogus (zie L 15).
Met 'Register der personen gerangschikt naar hun rang of beroep' en 'Register der portretten gerangschikt volgens de namen der kunstenaars'.
- L 15 Frederik Muller. Beschrijvende catalogus van 7000 portretten van Nederlanders en van buitenlanders, tot Nederland in betrekking staande.... Amsterdam 1853.
- Reprint Soest 1972.
- Oorspronkelijk verkoopcatalogus van portretprenten.
Alfabetisch op afgebeelde (met vooraf in historische volgorde vorsten); systematisch register op beroepen en kunstenaars (schilders en graveurs).
- Emblemata (beperkt tot Nederland)
- L 16 Arthur Henkel und Albrecht Schöne. Emblemata: Handbuch zur Sinnbildkunst des 16. und 17. Jahrhunderts. 2. Aufl. Stuttgart 1976.
- Eerste druk Stuttgart 1967.
- Geïllustreerde encyclopedie van emblemata in systematische ordening. Indices op moti, afbeeldingen en betekenissen. De 2e druk bevat in het voorwerk een uitgebreide bibliografie over emblematiek (op onderwerp).

- L 17 J. Landwehr. Emblem books in the Low Countries, 1554-1949: a bibliography. Utrecht [1970]. (Bibliotheca emblematica 3)

Bewerking van het in 1962 verschenen Dutch emblem books: a bibliography.

Niet erg nauwkeurige bibliografie van 750 embleembundels. Alfabetisch gerangschikt, indices op illustratoren, uitgevers, drukkers en boekverkopers, op de namen van lofdichters en op de namen van personen, aan wie de bundels zijn opgedragen.

- L 18 Mario Praz. Studies in seventeenth-century imagery. 2 dln Roma 1964 en 1974. (Sussidi eruditi 16 en 17)

In het eerste deel een inleiding in de emblematiek met een internationale bibliografie van embleemboeken (233-543) en intochten, begrafenissen en andere feesten (544-76). Bevat indices op namen van schrijvers en van kunstenaars, en van emblematische motieven. Het tweede deel geeft een aantal korrekties en aanvullingen, vooral een 'Chronological list of emblem books' van Hilary M.J. Sayles (47-108).

Nachleben en klassieke oudheid

- L 19 Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC) München 1981-
Gepland zijn 7 dubbeldelen.

Meertalig handboek voor de ikonografie van Grieken, Etruskiërs en Romeinen tot de vroegchristelijke tijd. Uitvoerige literatuuropgaven.

- L 20 The Oxford classical dictionary. Ed. by N.G.L. Hammond and H.H. Scullard. 2nd. ed. Oxford etc. 1973.

Beknopt werk met gegevens over personen, zaken, gebeurtenissen uit de klassieke oudheid; uiteraard op Engels trefwoord gerangschikt.

- L 21 Catalogue of the Warburg Institute Library, University of London. 2nd. ed., 12 vols. Boston 1967. 1st. suppl. 1971.

Niet erg gemakkelijk opgezette catalogus van de bibliotheek van het Warburg Institute van de London University. Voor de systematiek zie I, p. VI-VII. Naast boeken zijn ook tal van tijdschriften, overdrukken etc. overgenomen.

- L 22 Herbert Hunger. Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, mit Hinweisen auf das Fortwirken antiker Stoffe und Motive in der bildenden Kunst, Literatur und Musik des Abendlandes bis zur Gegenwart. 6. Aufl. Wien [1969].
Pocketuitgave (zonder afbeeldingen): Reinbek 1974 (rororo 6178).
Antieke motieven alfabetisch per trefwoord, met korte uitleg, verwijzingen naar bewerkingen in literatuur, beeldende en andere kunsten.
Bevat literatuuropgaven.
- L 23 Heinz Ladendorf. Antikenstudium und Antikenkopie: Vorarbeiten zu einer Darstellung ihrer Bedeutung in der Mittelalterlichen und neueren Zeit. 2. Aufl. Berlin 1958.
(Abh. der Sachs-Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, phil. hist. Klasse 46,2)
Bevat (121-83) een 'Literatuurübersicht' met een zeer uitgebreide, systematisch geordende, bibliografie van het Nachleben. Door verschillende indices ontsloten.
- L 24 Reallexikon für Antike und Christentum: Sachwörterbuch zur Auseinandersetzung des Christentums mit der antiken Welt.
Hrsg. von Th. Klauser u.a. D1.1- . Stuttgart 1950- .
Uitvoerige artikelen over personen en zaken in verband met de klassieke oudheid en het Christendom (tot het eind van de 6e eeuw). Nu gevorderd tot de letter H.
Nachträge op de reeds verschenen afleveringen vindt men in het Jahrbuch für Antike und Christentum 1- . 1958- .
- L 25 Pauly's Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Von G. Wissowa, W. Kroll und K. Mittelhaus, 34 dln. en suppl. dln. Stuttgart 1893-1972.
Roepnaam: 'Pauly-Wissowa'.
Bestrijkt de gehele antieke beschaving en haar Nachleben. Zeer uitvoerige artikelen met uitgebreide bibliografie over antieke auteurs, kunstenaars, werken, realia etc.
Een beknopte maar ook bijgewerkte uitgave hiervan is:
Der kleine Pauly: Lexikon der Antike. 5 dln. Baden-Baden 1964-1975. (Ook als pocketuitgave verschenen.)

- L 26 W.H. Roscher. Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. 6 dln. en 4 suppl. dln. Leipzig 1884-1937.

Reprint Hildesheim 1965. 7 dln.

Lexikon van antieke goden met uitvoerige beschrijving van attributen en uitbeeldingen in de kunst. Het laatste deel bevat een lijst met 'Epitheta deorum'.

P HULPWETENSCHAPPEN

Een kleine keuze uit de bibliografieën en bibliografische inleidingen in de meest gebruikte hulpwetenschappen. Meer vindt men steeds door in de genoemde bibliografieën verder te zoeken of terug te gaan en bij de algemene bibliografieën (rubriek BA) te kijken.

Een kleine algemene overzichtelijke bibliografie voor naslagwerken in de Universiteitsbibliotheek Utrecht is: De bibliografische afdeling: hulpmiddel bij het zoeken naar literatuur. Utrecht 1982.

Geschiedenis

- P 1 A. von Brandt. Werkzeug des Historikers: eine Einführung in die historischen Hilfswissenschaften. 9. Aufl. Stuttgart etc. 1980.

Overzicht en bibliografie van historische hulpwetenschappen zoals paleografie, genealogie, chronologie, heraldiek en numismatiek.

- P 2 Gerhard Meyer. Wege zur Fachliteratur: Geschichtswissenschaft. München etc. 1980. (Uni Taschenbücher 1001)

Beknopte inleiding in de bibliografie voor historici. Systematisch geordend met register.

- P 3 J.M. Romein en J. Haak. Apparaat voor de studie der geschiedenis. 9e dr. Groningen 1979.

Bibliografische lijst over algemene geschiedenis, takken van de geschiedenis en hulpwetenschappen, en geschiedenis naar land (met de nadruk op de Nederlanden).

- P 4 R.C. van Caenegem. Guide to the sources of medieval history. With the collaboration of F.L. Ganshof. Amsterdam enz. 1978. (Europe in the middle ages. Selected studies 2)

Inleiding tot de middeleeuwse bronnen met hoofdstukken over historiografie en hulpwetenschappen.

- P 5 Lexikon des Mittelalters. Ed. Liselotte Lutz e.a. D1.1- München 1977-

Alfabetisch lexikon dat aan alle aspecten van de westerse beschaving tussen 300 en 1500 aandacht schenkt. Voor kunsthistorici soms wat weinig informatie. Zeker van belang zijn de literatuurverwijzingen op andere gebieden.

- P 6 Medieval studies: an introduction. Ed. by James M. Powell. Syracuse NY 1976.

Als inleiding in de mediaevistiek (met engels aksent) opgezet. Bevat naast inleidingen in de diverse disciplines (o.a. 313- Wayne Dynes, 'tradition and innovation in medieval art') handige bibliografische overzichten.

- P 7 Richard H. Rouse. Serial bibliographies for medieval studies. Berkeley 1969. (Publication of the center for medieval and renaissance studies 3)

Bibliografie van seriepublicaties op het gebied van middeleeuwen en renaissance.

- P 8 International medieval bibliography. 1- . 1968 (over 1967)- .

Eerst jaarlijks, nu twee keer per jaar verschijnend overzicht over de inhoud van talrijke tijdschriften, verzamelbundels en feestbundels (zonder boekrecensies) met betrekking tot de middeleeuwse Europese geschiedenis (met Byzantium).

Systematische ordening, waaronder de hoofdstukken 'art', 'architecture', 'hagiography', 'bibliography', 'sources and literature'. Index op auteurs en onderwerpen.

- P 9 Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance. Dl. 1- . Genève 1965-

Bibliografie van boeken en tijdschriftartikelen op het gebied van de renaissance. Alfabetisch gerangschikt, met een index op trefwoorden. Vervolg van de jaarlijks verschenen bibliografie in de Bibliothèque de l'Humanisme et Renaissance.

- P 10 Aloïs Gerlo en Hendrik D.L. Vervliet. Bibliographie de l'Humanisme des anciens Pays-Bas. Avec un répertoire des humanistes et poètes néo-latins. Bruxelles 1972. (Instruments Humanistica 3)

Na een algemene bibliografische inleiding een systematisch overzicht over de verschillende disciplines (221- 'art et civilisation') en een alfabetisch register van personen (met bibliografische verwijzingen). Alfabetische index op auteursnaam.

- P 11 H. de Buck. Bibliografie der geschiedenis van Nederland...
met medew. van E.M. Smit. Leiden 1968.
Ongewijzigde herdruk Utrecht 1979. (HES Historische herdrukken 5)

Systematisch overzicht met veel hulpwetenschappen; index
op schrijvers, personen en geografische namen.

- P 12 Aloïs Gerlo. Bibliographie de l'Humanisme Belge. Précédée
d'une bibliographie générale concernant l'Humanisme
Européen. Avec la collaboration d'Emile Lauf. Bruxelles
[1965]. (Instrumenta Humanistica 1)

Na een algemene bibliografie over het Europees humanisme
een naar onderwerpen geordend overzicht over de Belgische
provinciën, tenslotte een bibliografie op persoonsnaam.
Geen index.

- P 13 Repertorium van boeken en tijdschriftartikelen betreffende
de geschiedenis van Nederland. 1- . 's-Gravenhage 1907- .

Roepnaam naar de oorspronkelijke uitgever: 'Petit'.

Verschijnt nu jaarlijk (met de literatuur die twee jaar
eerder is verschenen, 1982 geeft dus de literatuur uit 1980).
Systematisch geordend, met (soms kleine) rubrieken ikono-
grafie (van personen), kultuurgeschiedenis en beeldende
kunst. Index op auteurs, persoons- en aardrijkskundige
namen.

Theologie

- P 14 Die Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch
für Theologie und Religionswissenschaft. 3. Aufl. ed. Kurt
Galling u.a. 6 dln. en register. Tübingen 1957-1965.

Een theologisch lexikon vanuit protestants standpunt.

- P 15 Lexikon für Theologie und Kirche. Begr. von Michael
Buchberger. 2. Aufl. hrsg. von Josef Höfer und Karl Rahner.
10 dln. Freiburg 1957-1965.

Theologisch reallexikon vanuit katholiek standpunt.
Tot 1968 verschenen nog 3 'Ergänzungsbände', over het
Vatikaans concilie en een registerdeel.

- P 16 Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche.
Begr. von J.J. Herzog. 3. Aufl. hrsg. von A. Hauck. 24 dln.
Leipzig 1896-1913.

Uitvoerig lexikon van realia in de protestantse liturgie etc.

- P 17 F.P. Dutripon. Concordantiae bibliorum sacrorum vulgatae editionis... Te dr. Parijs 1838.

Konkordantie op de katholieke bijbeluitgave, de vulgaat (die echter soms in samenstelling veranderd is, wat bij 't zoeken moeilijkheden kan opleveren).

- P 18 Abraham Trommius. Nederlandse concordantie van de bijbel. 17e dr. Den Haag [1976].

Roepnaam: 'Trommius'.

Oorspronkelijke uitgave vanaf 1672.

Alfabetisch overzicht van de woordenschat van de Statenvertaling van de Bijbel (1636), gescheiden in de vindplaatsen in het Oude en Nieuwe Testament, vaak met een kort tekstcitaat.

Bij het gebruik van deze konkordantie voor andere dan de Statenvertaling doen zich moeilijkheden voor, met name is de telling van de psalmen in katholieke bijbeluitgaven anders.

Topografie

Vergelijk hierbij ook Graesse, Benedict, Plechl. Orbis Latinus, (AC 6).

- P 19 Wouter Nijhoff en F.W.C.D.A van Hattum. Bibliographie van Noord-Nederlandsche plaatsbeschrijvingen tot het einde der 18e eeuw. 2e dr. 's- Gravenhage 1953.

1e dr. Amsterdam 1894.

Uitvoerige beschrijvende bibliografie.

- P 20 J.T. Bodel Nijenhuis. Topografische lijst der plaatsbeschrijvingen van het Koninkrijk der Nederlanden. Amsterdam 1862- 1868.

Alfabetisch geordende lijst van plaatsbeschrijvingen in het 'Koninkrijk' (dus met België); index op schrijvers en plaatsnamen. Aangevuld in: Toevoegsel, Amsterdam 1868.

Taal- en Letterkunde

Vergelijk hierbij ook A. Cappelli. Dizionario... (AC 7) en het WNT (AC 14).

- P 21 Bibliografie van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap. I- . Antwerpen enz. 1970- .
Roepnaam: 'BNTL'.

Vervolg P 21

Jaarlijkse afleveringen, elke 5 jaar kumulatief. Bij de kumulatiedelen afzonderlijke registers. In 1982 verscheen het deel over 1980. Het eerst verschenen deel is nr. 23, omdat er nog 22 retrospectieve delen zijn gepland. Neemt monografieën, tijdschriftartikelen en tentoonstellingskatalogi op, die betrekking hebben op Nederlandse taal- en letterkunde.

- P 22 A.M.J. van Buuren, W.P. Gerritsen en A.N. Paasman. Vermakelijk bibliografisch ganzenbord: een eerste handleiding bij systematisch-bibliografisch onderzoek op het gebied van de Nederlandse letterkunde. 4e dr. Groningen 1977.

Een handige bibliografische lijst die - verkapt in de vorm van het ganzenbord - een systematisch overzicht voor neerlandici bevat.
Index op auteurs en trefwoorden.

Volkskunde

- P 23 Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Hrsg. von H. Bächtold-Stäubli. 10 dln. Berlin usw. 1927-1942.

Ongew. herdruk Berlin [1957].

Standaardwerk op het gebied van volkskundige motieven, gebruiken, sprookjes, mythen e.d.

- P 24 Bibliographie internationale des arts et traditions populaires / international folklore bibliography / Volkskundliche Bibliographie.
1- . 1917- .

Vanaf 1917 eerst alleen in Duitsland verschenen. Systematisch geordend, met index op auteurs en trefwoord.

- P 25 Nederlandse volkskundige bibliografie / systematische registers op tijdschriften, reekswerken en verhandelsuitgaven.
Antwerpen 1964- .

Met een aksent op Zuid-Nederlandse volkskundige tijdschriften. Registers op medewerkers, auteurs en zaken.

R BIOGRAFIEËN

Precieser dan de vraag naar zaken, stijlen, periodes en begrippen is in de regel de zoekgang via de naam van een plaats, opdrachtgever, kunstenaar etc.

Persoonsnamen vindt men in biografische lexika, kunstenaarsnamen in kunstenaarslexika. (In beide in de regel ook opgaven over afbeeldingen van deze personen, vergelijk hiervoor ook L10 t/m L15, portretten.)

De rubrieken algemene en kunstenaarslexika besluiten beide met nationale Nederlandse lexika; ernaast bestaan talrijke biografische woordenboeken en kunstenaarslexika in de verschillende landen.

Bij persoonsnamen moet men er steeds rekening mee houden dat voornamen en plaatsnamen in de diverse landstalen nogal kunnen verschillen. Zelf doet men er het beste aan de landstaal van de betrokkenen aan te houden, of konsekvent de Nederlandse versie te gebruiken (bijv. MarcAurel = Marcus Aurelius; Münich = Monaco = München; Lodewijk XIV = Louis XIV).

Algemene biografieën

- R 1 Index bio-bibliographicus notorum hominum. Ed. Jean-Pierre Lobies. Osnabrück 1973- .

Geeft een uitvoerige alfabetische lijst van persoonsnamen met aanduiding van nationaliteit, beroep, data, en verwijst dan via een cijfer naar een (biografisch) lexikon waar verdere gegevens in te vinden zijn. Deze lexika zijn in Pars B: 'Ausgewertete Werke' te vinden.

- R 2 Biographical books 1950-1980..... New York etc. 1980.

Alfabetische index op biografieën van personen en groepen (bijv. 'artists, japanese') die in het genoemde tijdperk als zelfstandige publikatie zijn verschenen. Indices op namen, auteurs en titels.

- R 3 Biography Index: a cumulative index to biographical material in books and magazines. Ed by Joseph and Charlotte Warren Squizes. 1- . 1949- .

Verschijnt op dit moment 4 keer per jaar, met een jaarlijkse kumulatie. Bevat referenties naar biografisch materiaal in een groot aantal boeken en tijdschriften. De inhoud is alfabetisch op naam gerangschikt en ook via beroep (bijv. painters, architects, art-historians) toegankelijk.

- R 4 A.M. Hyamson. A dictionary of universal biographies of all ages and all persons. 2e dr. London 1951.
Ongew. herdr. London 1966.
- Alfabetisch overzicht van ca. 100.000 persoonsnamen met opgave van nationaliteit, levensdata, beroep en verwijzing naar biografisch woordenboek/encyclopedie met verdere gegevens. Handig voor verificatie van namen, maar bij voor- en plaatsnamen in de regel de Engelse versie.
- R 5 Nouvelle biographie universelle: depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours. 46 dln. in 23 bnd. Paris 1852-1988.
- In een doorlopend alfabet wordt van belangrijke personen uit de hele wereld bio- en (korte) bibliografische informatie verstrekt.
- Nederland en België
- R 6 Biografisch woordenboek van Nederland. 1- . 's-Gravenhage 1979- .
- Bevat bio- en bibliografische gegevens over belangrijke Nederlanders die tussen 1910 en 1979 zijn gestorven. Vervolg op het Nieuw Nederlands biografisch woordenboek en op 'van der Aa'. (zie R 8 en R 10)
- R 7 Nationaal biografisch woordenboek. 1- . Brussel 1964- .
- Van de twintig delen die in het vooruitzicht zijn gesteld zijn er tot nu toe 9 verschenen. Elk deel loopt van A-Z, en heeft een kumulatief register. Belangrijke Vlamingen worden hierin uitvoeriger besproken dan in de Bibliographie Nationale de Belgique (zie R 9).
- R 8 Nieuw Nederlands biografisch woordenboek. Onder red. van P.C. Molhuysen, P.J. Blok e.a. 10 dln. Leiden 1911-1937.
Ongew. herdruk Leiden 1964 en Amsterdam 1974.
- Bio- en bibliografische gegevens over Nederlanders die vóór 1910 zijn gestorven. Dl. 10 heeft een register op alle delen, dat bij de herdruk los is verschenen.

- R 9 Biographie nationale de Belgique. 1- . Bruxelles 1866- .
Tot 1983 zijn er 42 delen verschenen. Ieder deel bevat een afzonderlijk alfabet. Dl. 28 is een centraal register op de voorgaande delen. Daarna wordt er onregelmatig een register gegeven over bepaalde delen. Geeft uitvoerige artikelen over belangrijke personen uit België, met literatuuropgaven. Zolang het Nationaal biografisch woordenboek (zie R7) nog niet compleet is, is het ook van belang voor Vlaamse beroemdheden van de Middeleeuwen tot nu toe.
- R 10 Biographisch woordenboek der Nederlanden....door A.J. van der Aa, K.J.R. van Harderwijk, G.D.J. Schotel e.a. 21 dln. Haarlem 1852-1878.
Roepnaam: 'van der Aa'.
Ook verschenen in folio, 12 dln.
Ongew. herdruk Amsterdam 1969. 7 dln.
Bio- en bibliografische gegevens over Nederlanders tot 1852. Het alfabet loopt van dl.1-20. Dl. 21 is een aanvulling op personen die tussen 1852 en 1878 zijn overleden.
Kunstenaarsbiografieën (chronologisch gerangschikt)
- R 11 Contemporary Photographers. Ed by Georg Walsh, Colin Taylor and Michael Held. New York etc. 1982.
Alfabetisch overzicht van circa 650 fotografen met biografie, tentoonstellingen en (keuze)bibliografie. Met afbeeldingen, statements van critici en -niet altijd- de fotografen zelf.
- R 12 Avery Obituary index of architects. 2nd exp. ed. Boston 1981.
In memoria's van architecten, archeologen en kunsthistorici uit de 500 periodieken van de Avery Memorial Architectural Library van de Columbia University.
- R 13 Dictionary of contemporary artists. Oxford 1981- .
ed. V. Babington Smith.
Als (jaarlijks) vervolgwerk opgezet. Geeft alfabetisch op kunstenaar (ook fotografen, concept-kunstenaars etc.) minimale informatie over persoon en werk, somt daarnaast de in de afgelopen periode (dl.1. van nov. 1979-nov.1980) gehouden tentoonstellingen (en hun katalogi) waarin deze kunstenaar vertegenwoordigd was. Indien kunstsoort en adressen van musea en galerieën.
Biografische aanvulling op Artbibliographies modern (BF 14).

- R 14 Contemporary architects. Ed. by S. Murlier Emanuel. London 1980.

Alfabetisch overzicht over 400 architecten, met uitgebreide bio- en bibliografische informatie, opgave van tentoonstellingen en vindplaats van kunstwerken.

- R 15 E. Bénézit. Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs, de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialistes français et étrangers. 3e dr. 10 dln. Paris 1979.

1e dr. 1911-1923. 3 dln.

2e dr. 1954-1957. 8 dln.

Gegevens over kunstenaars van de 5e eeuw voor Christus tot verschijningsdatum. Belangrijke kunstwerken en hun vindplaats worden genoemd, soms ook met vermelding van de prijs die voor het kunstwerk werd betaald. Symbolen en signaturen (ook van anonieme kunstenaars), worden afgebeeld. Aan het eind van dl. 10 een korte bronnenbibliografie.

- R 16 Joachim Busse. Internationales Handbuch aller Maler und Bildhauer des 19. Jahrhunderts. Wiesbaden 1977. (Busse-Verzeichnis 19)

Duitse, Engelse, Franse, Italiaanse en Spaanse tekst. Erg uitvoerige alfabetische lijst van 19e eeuwse kunstenaars (schilders en beeldhouwers) met levensdata, nationaliteit, vermelding van het door hen beoefende genre en verwijzing naar 13 lexika met verdere informatie.

- R 17 Contemporary artists. Ed. by Colin Naylor and Genesis P'Orridge. London etc. 1977.

Biografieën van ca. 1300 hedendaagse kunstenaars met gegevens over tentoonstellingen, bewaarplaatsen van werken, schets van de betekenis en 'statements' van de kunstenaars; bevat bibliografische verwijzingen. (vgl. Contemporary architects R 14 en Contemporary photographers R11)

- R 18 Karin Thomas en Gerd de Vries. DuMont's Künstler Lexikon von 1945 bis zur Gegenwart. Köln 1977.

Biografisch lexikon met korte literatuurverwijzingen; ook enkele overzichtsartikelen over stromingen van de moderne kunst.

- R 19 Verzeichnis der seit 1945 erschienen Werkkataloge zur Kunst des 20. Jahrhunderts: Catalogues raisonnés. Hrsg. von Wilhelm F. Arntz. Haag /Oberbayern [1976].
- Speciaal nummer van het Arntz-bulletin. Rug- en omslag-titel: 'Werkkataloge zur Kunst des 20. Jahrhunderts. Alfabetisch op kunstenaarsnaam gerangschikte lijst met opgave van oevrekatalogi van moderne kunstenaars.
- R 20 Patricia Pate Harlire. Index to artistic biography. 2 dln. Metuchen N J. 1973.
- Aanvulling op Mallett's Index (zie R 22). Niet geëxerpert zijn Bénézit, Thieme-Becker en Vollmer (R 15, R 23 en R 21).
- R 21 Hans Vollmer. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des 20. Jahrhunderts. 6 dln. Leipzig 1953-1962.
- Voortzetting van Thieme-Becker (zie R 23). Overlapt deze gedeeltelijk. Supplement in delen 5 en 6.
- R 22 Daniel Trowbridge Mallett. Mallett's index of artists: International biographical. 2 dln. Bath 1976-1977.
- Reprint van de uitgave London 1935-1940.
Het tweede deel is een supplement.
- Alfabetische index op kunstenaars met vermelding van levensdata en nationaliteit met verwijzing naar lexika met uitgebreidere informatie (een soort 'Hyamson' voor kunstenaars).
- R 23 Ulrich Thieme en Felix Becker. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. 37 dln. Leipzig 1907-1950.
- Roepnaam: 'Thieme-Becker'.
- De meest omvangrijke verzameling van kunstenaarsbio-grafieën en bibliografische opgaven voor 1870. Dl. 37 behandelt monogrammist en kunstenaars die onder 'noodnamen' (bijv. 'Jan met het houten been') werkten. Wordt vervolgd door H. Vollmer (R 21).
- Als nieuwe uitgave is aangekondigd een ca. 40-delig Allgemeines Künstlerlexikon: Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. Ed. Günther Meissner e.a. 1- . Leipzig 1983-

Nederland en België

- R 24 Lexicon of the Belgian romantic painters. Ed. by Willem G. Filippo. Antwerpen 1981.

Korte bio- en bibliografische gegevens over schilders van de Belgische romantische school, geboren tussen 1750 en 1875; beter dan de volgende dictionnaire . Afbeeldingen van signaturen en illustraties. Weinig kritisch, geen verwijzingen.

- R 25 Dictionnaire biographique des artistes Belges: de 1830 à 1970. Z. pl. van uitg. 1978.

Weinigzeggende naamlijst.

- R 26 P.A. Scheen. Lexikon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950. 2 dln. 's-Gravenhage 1969-1970.

Geeft bio- en bibliografische informatie over Nederlandse kunstenaars uit het omschreven tijdperk. De bibliografie noemt ook tentoonstellings- en veilingkatalogi. De huidige vindplaats van kunstwerken wordt vermeld.

Omdat de bibliografische opgaven niet altijd compleet zijn is het verstandig naast dit werk ook 'Thieme-Becker' (R 23), van Hall (BG 2) en de 'Bibliography' van het RKD (BG 1) te raadplegen.

Een geaktualiseerde uitgave van de oudere kunstenaars uit Scheen 1969-1970 is:

- R 27 Pieter A. Scheen. Lexikon Nederlandse beeldende kunstenaars, herzien door P. Scheen. 's-Gravenhage 1981.

De tijdsgrens van 1880 (als geboortjaar van de kunstenaar) is hier aangehouden. Deze tijdsgrens betekent, dat de Haagse en Bergense school (in het laatste geval ook eventueel later geboren kunstenaars) nog opgenomen zijn.

- R 28 A. von Wurzbach. Niederländisches Künstlerlexikon. 3 dln. Wien 1906-1911.

Alfabetisch gerangschikt lexikon met biografische informatie over Noord- en Zuid-Nederlandse kunstenaars. Verwijst naar belangrijke literatuur en naar vindplaats van de kunstwerken. Het derde deel bevat anonieme meesters, monogrammen en het supplement.

Monogrammen algemeen en kunstnijverheid

- R 29 Malcolm Haslam. Marks and monograms of the Modern Movement, 1875-1930: a guide to the marks of artists, designers, retailers and manufacturers from the period of the Aesthetic Movement to Art Deco and Style Moderne. Guilford etc. 1977.
- Monogrammen van kunstnijverheid en grafiek tussen 1875 en 1930, gerangschikt op materiaal en daarna op land.
- R 30 H.H. Caplan. The classified directory of artists signatures, symbols and monograms. 2nd. enlarged ed. London 1982.
- 1e dr. 1976.
- Signatures (monogrammen en symbolen) van kunstenaars (niet van ateliers) tot de nieuwste tijd, geordend op kunstenaarsnamen; monogrammen in alfabetische volgorde; 'onleesbare' signatures ; symbolen ; met kruisverwijzingen in elke afdeling.
- R 31 Francois Brulliot. Dictionnaire des monogrammes, marques figurées, lettres initiales, noms abrégés etc. Nouvelle ed., rev., corrigé et augm. d'un grand nombre d'articles. 3 dln. Wiesbaden 1970.
- Oorspr. druk en uitg.: München 1832.
- R 32 William Chaffers. Marks and monograms on European and Oriental pottery and porcelain. 15e dr. 2 dln. London 1965.
- Ingedeeld volgens keramiek-soorten. Geeft ook korte bibliografische opgaven en verkoopprijzen.
- R 33 F. Goldstein. Monogramm Lexikon: internationales Verzeichnis der Monogramme bildender Künstler seit 1850. Berlin 1964.
- Opvolger van 'Nagler' (zie R 34)
Alfabetisch gerangschikt op het eerste (linker)letterteken. Geeft bij de verklaring van de monogrammen alleen summere informatie over de kunstenaar en verwijst naar vijf grote lexika, zoals 'Thieme-Becker'. Apart vermeld zijn anonieme kunstenaars en monogrammen in kyrillisch schrift.

R 34 G.K. Nagler. Die Monogrammisten. Fortgesetzt von A. Andresen und C.Claus. 5 dln. Munchen 1858-1879, index 1920.

Reprint Nieuwkoop 1977.

Verklaring van de monogrammen die bekende en onbekende kunstenaars van alle scholen tot 1850 hebben gebruikt. Alfabetisch gerangschikt. Geeft zeer uitvoerige informatie en literatuurverwijzingen.

Z TIJDSCHRIFTEN, RECENSIES, FEESTBUNDELS

Deze rubriek bevat een aantal tijdschriftenlijsten (ter verifikatie van titels), bibliografieën van tijdschriften-artikelen en van recensies.

Vooraf staan algemene titels, dan Nederlandse bibliografieën en dan drie speciaal kunsthistorische titels - voor deze laatste vergelijkbare men ook steeds de rubriek BD.

Afsluitend een andere rubriek die door haar verschijningsvorm lastig te bibliograferen is: artikelen in feestbundels.

Z 1 Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur aus allen Gebieten des Wissens. 1- . 1965-

Ook met Engelse en Franse titel, roepnaam 'Dietrich'.

Zeer omvangrijke op trefwoorden geordende tijdschriften-bibliografie; aan het begin van elk deel wordt een lijst gegeven van de geëxerpeerde titels, aan het eind een auteursindex.

Vervolg op: Bibliographie der fremdsprachigen Zeitschriftenliteratur. Ed. F. Dietrich. 1-22. 1911-1925. Neue Folge 1-51. 1925-1964.

Z 2 Irregular serials and annuals: an international directory. 7th. ed. New York etc. 1982.

Gerangschikt op onderwerp worden alfabetisch titels van onregelmatig verschijnende tijdschriften en jaarboeken gegeven. Heeft een titel-index en een index op publikaties van internationale organisaties.

Z 3 Ulrich's international periodicals directory: a classified guide to current periodicals, foreign and domestic. 20th. ed. New York 1981.

Systematisch geordend overzicht over periodieken met titel-register. Regelmatig verschijnen nieuwe (bijgewerkte) drukken.

De twee voorgaande titels worden aangevuld door:

Z 4 Ulrich's quarterly: a supplement to Ulrich's international periodicals directory and irregular serials and annuals. 1- . 1977-

Om de drie maanden verschijnend, opgebouwd als de voorgaande titels. Geeft tussentijdse aanvullingen, titelwijzigingen, stopzettingen van tijdschriften, series etc.

- Z 5 Current book review citations. 1- . 1977 (over 1976)-
Verschijnt 10 keer per jaar, met een jaarlijkse kumulatie.
Geordend op (besproken) auteur, index op titels en op recensent. Niet erg kunsthistorisch gericht, en niet zeer Europees.
- Z 6 Internationale Bibliographie der Rezensionen Wissenschaftlicher Literatur. Osnabrück 1971-
Verschijnt jaarlijks in diverse delen, met indices op behandelde tijdschriften, trefwoorden, besproken auteurs en recensenten.
Vervolg op: E. Dietrich. Bibliographie Deutscher Rezensionen. 1900-
- Z 7 Book review index. 1- . Princeton 1974-
Verschijnt om de twee maanden, de afleveringen van april, augustus en december kumulieren het voorgaande nr, jaarlijks een grote kumulatieband.
Alfabetisch op primaire auteur/hoofdwoord worden uit een groot aantal (vooral Amerikaanse) tijdschriften recensies (zonder naam van de recensent) opgenomen.
Een kumulatie van oudere recensies geeft de National Library Service: cumulative book review index 1905-1974. 6 dln. Princeton 1975.
- Z 8 An index to book reviews in the Humanities. Williamstown (Michigan) 1960-
Sinds 1970 wordt de geschiedwetenschap behandeld in een afzonderlijke Index to book reviews in historical periodicals.
- Z 9 Nijhoff's index op Nederlandse en Vlaamse periodieken. 's-Gravenhage 1910-1971.
Vanaf 1961: Nijhoff's index op Nederlandse en Vlaamse periodieken van algemene inhoud.
Beslaat de jaren 1909-1970. Overzicht over een tachtigtal Nederlandse tijdschriften. Gerangschikt op trefwoorden en auteursnamen.
Vanaf 1973 verschijnt als een soort vervolg hierop een maandelijks kumulatie: Dokumentatie van tijdschrift-artikelen (DOTA). Den Haag 1973- . Deze is eveneens te raadplegen via trefwoord en auteur. Minder veelzijdig dan Nijhoff's Index.

- Z 10 Centrale Catalogus van periodieken in Nederlandse bibliotheken (C.C.P.). 2e dr. 7 dln. 's-Gravenhage 1978. suppl. dln. 's-Gravenhage 1979.

De C.C.P. registreert het bezit aan tijdschriften en andere periodieken van de grote bibliotheken in Nederland. Vermeldt alleen titels, aanwezige jaargangen en vindplaats.

In 1983 is een derde uitgave gepland, bestaande uit 14 dln.

- Z 11 M. Prause. Verzeichnis der Zeitschriftbestände in der kunstwissenschaftliche Spezialbibliotheken der Bundesrepublik Deutschlands und West-Berlin. Berlin 1973.

Lijst van alle kunstitijdschriften in de bibliotheken van de Duitse Bondsrepubliek met precieze bibliografische opgave (jaren van uitgave, verschijningsfrequentie, titelwisseling e.d.). Alfabetisch zijn ongeveer 15.000 titels opgenomen. Vergelijk voor Nederland de C.C.P.

- Z 12 The Frick Art reference library index to periodicals. 12 dln. Boston 1983 (aangekondigd).

Diepgaande index op 25 tijdschriften vanaf de tweede helft van de 19e eeuw. Aanvulling op de Index to art periodicals van de Ryerson Library (Z 13).

- Z 13 Index to art periodicals: compiled in the Ryerson library, the Art Institute, Chicago. 11 dln. Boston 1962. Suppl. 1974.

Vermeldt bijdragen uit 350 tijdschriften vanaf 1907. Accent op de 19e en 20e eeuwse schilderkunst. Uitgetrokken zijn vooral tijdschriften uit de eerste drie decennia van deze eeuw. Tijdschriften die ook (vanaf 1929) in de Art Index (BD 3) zijn opgenomen, worden hier niet meer vermeld.

- Z 14 Otto Leistner. Internationale Bibliographie der Festschriften: mit Sachregister. Osnabrück 1976.

Het eerste deel geeft een alfabetisch geordende bibliografie over alle feestbundels (ook voor instellingen, gelegenheidsschriften en dergelijke) van ca. 1850 tot 1974. Het tweede deel ontsluit de inhoud - tamelijk globaal - door trefwoorden.

- Z 15 Paul Ortwin Rave en Barbara Stein. Kunstgeschichte in Festschriften; Allgemeine Bibliographie kunstwissenschaftlicher Abhandlungen in den bis 1960 erschienenen Festschriften. Berlin 1962.

Op een alfabetische bibliografie van de feestbundels (op trefwoord) volgt de systematisch geordende ontsluiting van de kunsthistorische bijdragen. Registers op titel, auteurs-,persoons-, landen- en plaatsnamen maken het geheel hanteerbaar.

- Z 16 Dorothy Rounds. Articles on antiquity in festschriften: the ancient Near East, the Old Testament, Greece, Rome, Roman Law, Byzantium. Cambridge Mass. 1962.

Een grote alfabetische lijst waarin auteurs, trefwoorden en namen van gehuldigden (met titel van het betreffende festschrift) door elkaar opgenomen zijn.

VOORBEELDEN BIBLIOGRAFIE

Reproductie uit Art Index 48 no 1 (jan. 1977) 184.

Duidelijk is de encyclopedische opzet: trefwoorden (religions, relocation, renaissance) met verwijzingen (religions, see also...) staan in één alfabet met kunstenaars (Rembrandt, Renoir) en auteursnamen (Remise, Repton).

De bibliografische opgave gebruikt een groot aantal afkortingen (die worden in elke aflevering uitgelegd: 'Abbreviations and publications indexed')

Bijvoorbeeld onder Rembrandt:

- een anoniem verschenen artikel: 'Early Rembrandt', The Connoisseur 192 (augustus 1976) 321-22 is geïllustreerd met de 'Musical party'.
- het volgende artikel van A. Levy, 'Rembrandt research project: old myth, new methods', Art News 75 (summer 1976) 34-42 bevat portretten (pors), de illustraties van twee toeschrijvingen en 3 kleuren-illustraties (col), een ervan geeft een detail op de band (cov. det.)

184

ART I

RELIGIONS

See also

Buddha and Buddhism
Mythology
Shamanism
Taoism
Zoroastrianism

RELIGIONS, Prehistoric

Efratu, Pinar, zu Rekonstruktion, Deutung und Datierung. J. Borker-Kiahn and C. Borker. bibl. II plan diags Jahr Deutsch Archael Inst 30:1-41 '75

RELIGIOUS architecture. See Church architecture. Monasteries and convents. Mosques. Temples

RELIGIOUS art

Dürer and the Reformation: the problem of the re-dating of the St Philip engraving. C. Harbison. bibl. II Art Bull 58:368-73 S '76

See also

Art and religion
Bible characters in art
Christian art and symbolism
Icons

RELIGIOUS orders. See Monasticism and religious orders

RELOCATION (housing)

Town that said no: how the Crops of engineers was set back—and a new design process begun for North Bonneville. Wash. R. W. Johnson. II Insp Landscape Arch 66:432-7 S '76

REMBRANDT Harmenz van Rijn

Early Rembrandt. Connoisseur 192:321-2 Ag '76

See also

Rembrandt research project: old myths, new methods. A. Levy. pors Art News: 75:31-42 S '76

II: Head of Christ, Admiral and his wife (2 attrib); col: Self-portrait (with cov. det.); Baptism of the eunuch by St Philip. Bellona

Reproductions

Self portrait (etch)
Country Life 189:415 Ag 12 '76
[Sleeping woman] (drgw)
Art News 75:25 S '76
Student at a table by candlelight (etch)
Burl Mag 118:VIII S '76
Studies of beggar man and woman (drgw)
Burl Mag 118:609 Ag '76

Influence

Reproductions

Original and forgery after Rembrandt's Flight from Egypt (paint by S. Polke)
Studio 192:85 J1 '76

REME, Jeru

Reproductions

'Mother and child'
Art Int 20:106-6 G Summ '76

REMINGTON, Deborah

Reproductions

Emilia (1972)
Kunstwerk 29:15 S '76

Een pagina uit het Répertoire d'art et d'archéologie.

Het hoofdje 'Pays-Bas' hoort onder de systematische indeling 'Renaissance, 17e et 18e siècle'. en de onderverdeling 'peinture et arts graphiques'. Deze indeling is in elke aflevering als 'plan de classement' te vinden.

De ordening onder Pays-Bas is hiërarchisch: algemene artikelen (op hoofd-woord), dan alfabetisch de kunstenaars. Zowel auteurs als kunstenaars zijn in de indices terug te vinden, die naar het nummer van de literatuur-opgave verwijzen. Naast de naam van de tijdschriften wordt het land van verschijnen vermeld, verder jaartal, afleveringsnummer en betreffende bladzijde(n). Ook is vermeld of het artikel geïllustreerd is. Handig en werkbesparend is vaak de korte samenvatting.

Opvallend is in dit fragment de Franse manier van alfabetiseren: Maarten van Heemskerck staat onder Van na Cornelis Troost. Dit soort afwijkingen doen zich bijv. ook met voornamen (Willem = Guillaume etc.) voor.

5890. **RUSSELL (H)** Di Rare etchings by Giovanni Battista and Giovanni Domenico Tiepolo. Washington, Nat. Gall. of Art, 1972. In-4°. 119 p. fig.
A propos de l'esp. à Washington (Nat. Gall.) des Tiepolo
5891. **SANTIFALLER (M)** Carl Heinrich von Heinecken o la acquasfina di Giambattista Tiepolo a Dresda.
Arte veneta, Ital (1972), 26, 145-53, 11 fig.
Découverte, au Cabinet des Estampes de Dresde, de la - Raccolta Zanettiana - de 1743 différente de celle de 1749 contenant les Capricci de G. B. Tiepolo et mentionnée par H.; historique des trois pièces manquantes
5892. **PALLUCCINI (R)** Due nuove opere giovanili di Jacopo Tintoretto.
Arte veneta, Ital (1972), 26, 51-8, 8 fig. et 2 col.
Deux tableaux de J. Tintoretto (Londres, commerce d'art, provenant du Palazzo Mocenigo a S. Stae - Repas chez Simon, v. 1545-46 identification du duc Alvisi Mocenigo, Crucifixion, v. 1550

Pays-Bas.

5893. **Rambrant-Graphik. Material der Rambrant-Schule.**
Berlin, Staatl. Museen, 1968. In-8°. 8 p. fig.
Exp.
5894. **BREYCELMANS (I)** Quaeis quid sit amor ? Acription, date of publication and printer of the earliest emblem book to be written and published in Dutch.
Quaerenda Pays-Bas (1973), 3, n° 4, 201-80
Auteur : Daniel Heinsius. Date : 1601 Imprimeur : Herman de Buck à Amsterdam. En appendice, catalogue des éditions du - Quaeis quid sit amor - et des - Emblemata amatoria - avec leurs gravures
5895. **CZOBOR (A)** Rambrant 46 kára a magyarországi grófok képtárából. IR. et son corré dans les collections hongroises. 2e éd. Budapest, Corvina, 1973. In-8°. 25 p., 48 pl. col. (Remekművek magyarországi gyűjteményekből)
5896. **GALLEGO (U)** MEGRET (F) Le siècle d'or en Hollande.
Genève, A. Skira, 1973. In-4°. 98 p., fig. col. (La grande hist. de la peint., 10)
5897. **KLESSMANN (I)** Rembrandt und sein Kreis. Braunschweig, Herzog A. Ulrich-Mus., 1973. In-8°. 19 p., 32 pl. (Bildert. Herzog A. Ulrich-Mus., 4)
5898. **LA FONTAINE VERWEY (H)** del Notes on the debut of Daniel Heinsius as a Dutch poet.
Quaerenda Pays-Bas (1973), 3, n° 4, 291-308, 9 fig.
Principalement illustrations d'après Jacob de Gheyn et d'après David Vinckboons
5899. **MULLENMEISTER (K)** J. SCHÜNEMANN (K) Meer und Land im Licht des 17. Jh. 1. Seentische und Flusslandschaften niederländischer Maler des 17. Jh. in privaten Sammlungen. MN einer Betrachtung - Schiffsrumpf, Takelage und Segel im 17. Jh. - von Carl Schönemann Jr. Bremen, Schönemann, 1973. In-4°. 250 p., fig.
5900. **NASH (U)** M. The age of Rembrandt and Vermeer. Dutch painting in the seventeenth century.
5901. **SCHINACKENBURG (B)** Niederländische Zeichnungen des 16. Jahrhunderts.
Werkkunst, Allem (1974), 44, n° 2, 88-7, 2 fig.
Exp. à München, des propres collections de la Staatliche graphische Sammlung
5902. **VAN SCHEDEL (A)** Un consul général du Portugal au Hollande collectionneur de tableaux.
J. Coult in memoriam, Portl (1971), p. 163-9, 3 fig.
Jan Gildemeester. Sa collection de peintures hollandaises des 17e et 18e - Tableau d'Adriaen de Laetle (Amsterdam, Rijksmus.) représentant son salon en 1794-95
5903. **BUZZATI (D)** pref., CINOTTI (M) Hieronymus Bosch. Das Gesamtwerk. Stuttgart, Hamburg, München, Dt. Bucherband, 1972. In-4°. 120 p., fig. (Klassiker der Kunst)
- H. Bosch
5904. **VSEVOLOZSKAJA (S)** K voprosu o rannem tvorčestve Leonarta Bramera. (Au sujet des premières œuvres de Leonart Brameri)
Soob. gos. Ermitaža. URSS (1973), 38, 13-4, 3 fig., rés angl.
3 tableaux récemment attribués à Brameri - Adoration des bergers - (Musée à Arhangelskojok - Conversion de Saint Paul - et - Scène nocturne - (Ermittaget appartient à la même période italienne (1516-20)
5905. **TAVERNE (E)** Salomon de Bray and the reorganization of the Haarlem Guild of St. Luke in 1631.
Simiolus Pays-Bas (1972-73), 8, n° 1, 30-80, 11 fig.
Rôle de S. De Bray dans la révision des statuts, la surveillance des archives et des biens en particulier tableau de M. van Heemskerck, la construction d'un nouveau local
5906. **HAYERKAMP BECEMANN (E)** C. r. de : Van de Passe (K) Boten UJ. ed. 7 Licht der toeken en schilderkonst. Soest, Davaco, 1973, 23-61 p., 204 pl.

- Master Drawings, USA (1973), 11, n° 3, 391-2
C. r. critique de cette réimpression de livre de modèles de dessins de C. De Passe (1643)
5907. **BUTLER (M)** Porträt einer Dame von Frans Hals. Eine orthographische Anwendung mikroskopischer Untersuchungsmethoden an Farbschichten.
Maltechnik, Allem (1972), n° 2, 76-91, 10 fig.
F. Hals (Chicago, Art Institute, collection Mas et Leola Epstein Tableau mis au - gout du jour - au 18e - Etude technique et restauration
5908. **SCHATBORN (P)** Oloverfetscheien van Dirck Hals. (Eaquisées a l'huile de D. Hals)
B. Rijksmus. Pays-Bas (1973), 21, n° 3, 107-18, 17 fig., rés angl.
Sur papier. Généralement utilisés pour plusieurs tableaux. L'influence de F. Hals En appendice catalogue
5909. **SILVER (L)** A The - Sin of Moses - comments on the early Reformation in a late painting by Lucas van Leyden.
Art B, USA (1973), 53, n° 3, 401-8, 3 fig.
Rapprochements entre le Moïse frappant le rocher de Lucas van Leyden, 1527. (Boston, Mus. of Fine Arts) le recti des Nombres et les controverses religieuses contemporaines au Pays-Bas en particulier les relations entre la foi et les sacrements
5900. **DUNBAR (B. L.) III** The landscape art of Cornelis Maessys.
Dissertation Abstr. A, USA (1972-73), 33, n° 4, 1613 A.
Les caractéristiques du style du paysage Maessys avec de nouvelles attributions de peintures et de dessins (Univ. of Iowa, 1972)
5901. **LUNNIK (I)** Voo' opoznenyie kartiny Klasa Mujarta. (Les peintures de Claes Meeysart récemment identifiées)
Soob gos. Ermitaža. URSS (1972), 35, 5-8, 4 fig., rés angl.
- Christ à Emmaüs - (Leningrad, Ermittaget et - Hercule, Nymphes et Satyres - (Kalinin, galerie de peintures) Attribution. L'influence de la - Glorification de la Croix - d'A. Elsheimer (Frankfurt am Main, Städtisches Kunstinstitut) sur T. Agnus Dei - de Meeysart (La Haye, Sint-Jacobskerki)
5902. **HINZ (B)** Das Familienbildnis des J. M. Molenaar in Haarlem. Aspekte zur Ambivalenz der Porträtfunktion.
Stadel, JB, Allem (1973), 4, 207-18, 6 fig.
J. M. Molenaar
5903. **VAN THIEL (P)** J. J. Meeysart and Broeders - a curious case of Dutch theatre as depicted in art.
Simiolus Pays-Bas (1972-73), 8, n° 1, 29-48, 10 fig.
Illustration de la pièce de Broeders - Mooy-Aal - (probablement d'après le texte et non d'après une représentation) dans un tableau de C. Meeysart (Amsterdam, Rijksmus. Autres exemples de sujets inspirés par le théâtre dans la peinture hollandaise du 17e -
5904. **SUSUN (U)** Die Restaurierung von Posters - Jungens Stier -.
Maltechnik, Allem (1973), n° 1, 44-5, 2 fig.
P. Potter
5905. **KNUT (M)** Makro- und Infrarotuntersuchung der Signatur von Rembrandts - Männlichen Bildnis - in Braunschweig.
Maltechnik, Allem (1973), n° 1, 40-3
Rembrandt - Portrait d'homme - 1632 (Braunschweig, Herzog-Anton-Ulrich-Mus.)
5906. **KOK (U)** P. Fiedt, C. r. de : White (K), Boos (K), G.J. Rembrandt's etchings, an illustrated critical catalogue. Amsterdam, Van Gendtl, 1969
Simiolus Pays-Bas (1972-73), 8, n° 1, 70-8
Rembrandt. C. r. critique en angl.
5907. **LA FONTAINE VERWEY (H)** del Rembrandt as a book-illustrator.
Quaerenda Pays-Bas (1973), 3, n° 1, 3-19, 9 fig.
Les rares illustrations de Rembrandt, en particulier - La piedra gloriosa - de Manasseh ben Israel (1653)
5908. **SALAAMON (H)** Catalogo completo dell'opera grafica di Rembrandt. L. Milano, Salomon e Agostoni, 1972. In-4°. 135 p., fig. (Class. Inclusioni, 3)
- Rembrandt
5909. **DE JONGH (E)** C. r. de : Niemöller U. W.J. Cornelis Troost, 1696-1726. Assen, Van Gorcum, 1973, 450 p., fig., rés angl.
Simiolus Pays-Bas (1972-73), 8, n° 1, 76-80
Troost. C. r. critique en angl.
5910. **CNATTINGIUS (B)** Maerten Van Heemskerck's St. Lawrence Altar-piece in Linköping cathedral. Studies in its manneristic style. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1973. In-8°. 78 p., 33 fig. (Antikv. arkiv, 52)
- Maerten Van Heemskerck. Avec un chapitre sur le séjour de M. V. H. à Rome, un autre sur le - Manierisme et Romanisme -
5911. **MARX VELDMAN (H)** The idol on the ass, Fortune and the sleeper - Maerten van Heemskerck's use of emblem and proverb books in two prints.
Simiolus Pays-Bas (1972-73), 8, n° 1, 20-8, 6 fig.

Dit is een pagina uit Répertoire internationale de la littérature de l'art, RILA.

In de hiërarchische ordening hier de rubriek 'Renaissance and Baroque art: artists' onder de letter R. De citaten spreken voor zich. Een encyclopedische index verwijst naar nummers, die behalve titel, onderwerp en auteur ook een korte samenvatting van het artikel bevatten. Duidelijk is het nut hiervan. Maar pas op: de waarde van de samenvattingen, die door verschillende personen wordt samengesteld, kan nogal verschillen.

RENAISSANCE AND BAROQUE ART: 69 Artists

Discusses provenance and subject matter of the painting whose authenticity has been questioned by critics. However, recent cleaning has revealed a signature RL and date 1630 placing the work in Rembrandt's Leiden period. In 1633 an etching of the picture was made, close to the original work except for the addition of the dog in the foreground, derived from Michelangelo. (*Stuf. RILA, 18*)

1441 [REMBRANDT] GURATZSCH, Herwig. Die Unterricht als ein Gestaltungsmodell in Rembrandts Frühwerk; Beobachtungen zum Kompositionsmittel des hellen Bildes; Meisters [The *arte* in its viewpoint as a compositional device in Rembrandt's early work; observations on the Dutch master's style of composition]. *Oud Holland* LXXIX/4 (1975) 241-265. 19 illus. In De
An examination of such works as Rembrandt's *Raising of Lazarus* (Howard Ashmunson collection, Los Angeles), *Preparation in the Temple* (Kunsthalle, Hamburg), and *Judas Returning the Thirty Pieces of Silver* (private collection, Great Britain) shows that the artist used the low vantage point and even multiple viewpoints to heighten contrasts in the characterization of figures to stress their thematic significance and to increase the overall dramatic intensity of the work. Discusses the influence of Peter Lasman on Rembrandt and compares the use made of this device by the two artists. (*Janet E. Ormrod*)

1442 [REMBRANDT] HAUSSHERR, Reiner. Rembrandts Jacobssegens; Überlegungen zur Deutung des Gemäldes in der Kasseler Galerie [Rembrandt's *Jacob's Blessing*; reflections on the meaning of the painting in the Gemäldegalerie, Kassel]. *Opulden Westdeutscher Verlag*, 1976. 61 p. (Abhandlungen der Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, 60). 35 illus. 3-371-0570-2.

After a section on Rembrandt's treatment of Biblical history paintings in the previous literature, the meaning of *Jacob's Blessing* (Bredius-Groenou no.525) is examined, because it is possible to determine more exactly the position of the various religious groups in the Netherlands in the 17th c. concerning the story of the blessing of Ephraim and Manasseh by their grandfather Jacob in Gen. 48. The covering of hands by Jacob, not represented by Rembrandt, is decisive for the Christian exegesis, whether Catholic, Lutheran, or Calvinistic. W. Stechow and F. Landsberger have already pointed to Jewish legends as sources for the presence of Jacob's wife Asenath in Rembrandt's painting. The pointing out of Ephraim by the privileged blessing of Jacob is based upon ideas of Jewish eschatology, which are documented by Menasseh ben Israel (1604-1657) and which were very important in reference to the arguments about the reversed excommunication to Jews in England (1656). The tribe brought out with Ephraim, from which the Messiah ben Ephraim should come, to lead the people back to the Holy Land. It could be possible that this *ben Messiah* ben Ephraim is represented in Rembrandt's *Polish Rider* (Frick Collection, New York). (*Aurhor*)

1443 [REMBRANDT] LEVY, Alan. The Rembrandt Research Project: old myths, new methods. *Art News* LXXV/7 (Sept 1976) 34-42. 7 illus. (3 col.).

In account of the project undertaken by six Dutch scholars (Bruyn, van Gelder, Jash, Levie, van Thiel, and van de Wetering), who are examining every reputedly catalogued Rembrandt painting in order to establish its authentic *oeuvre*. Mentions studies by Horst Gerson which reduced the number from about 600 to 376 and anticipates that the research project may reduce it to around 350. Describes their method, mentions some repudiated works including the *Loover's Heendrachtige Staaf* as *Verus* and a rare recent discovery, the *Baptism of the Eunuch* by S. Philip (Museum van Nieuw Religiöse Kunst, Oostrijnsproceet, Utrecht), and cites works repudiated by Gerson and accepted by the research project, such as the *Belfone* (Metropolitan Museum). (*Stuf*)

1444 [REMBRANDT] ORNSTEIN-VAN SLOOTEN, Eva. Het huis waar Rembrandt woonde [This was Rembrandt's house]. *Kroniek van het Rembrandthuis* XXVII (1975) 4-7. 1 illus.

Rembrandt's house on the St. Anthonisdijk or Breestraat was built in 1606 in new part of town (Amsterdam). When Rembrandt bought it in 1639 the house had 2 stories and a stepped gable. Rembrandt had to sell his estate in 1658 and moved out in 1660. Shortly after the house was enlarged and split in two, a classical gable with pediment was added. On the occasion of Rembrandt's third centenary, a special foundation was instituted, bought the house and had it restored. The architect K.P.C. de Baat reconstituted the interior, on a basis of an inventory of 1658. Opened in 1911, the Rembrandthuis has ever been the only place where an almost complete collection of Rembrandt's things is permanently on display. In 1971 the foundations were found to be such a bad condition, that a new foundation had to be laid. The new accommodations added then were designed by the architect Sier van Rhijs. (*Aurhor*)

1445 [REMBRANDT] SCHATBORN, Peter. Over Rembrandt en Andriew [On Rembrandt and children]. *Kroniek van het Rembrandthuis* XXVII (1975) 8-10. 10 illus.

Identifies the child in a sheet of drawings by Rembrandt of Saskia (Benesch 360, Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam) as his eldest son Rumbartus on the basis of a comparison with the etching *Bartch 365*. Discusses two other drawings by Rembrandt of a *Woman and Child and a Dog*. The one in the Institut Néerlandais, Paris (Benesch 403) is identified as the earlier version done "from life". The second one (Benesch 411 in the Szapocznikowski Museum, Budapest) is more "invented". Compares the *Dreulen Gansmeide* with a pose on Hendrick de Keyser's tomb of William of Orange (Nieuwe Kerk, Delft). (*Aurhor*)

1446 [REMBRANDT] *The Night Watch* restored [editorial]. *Burlington Magazine* CXVIII/884 (Nov 1976) 731.

Discusses restorations following the attack on Rembrandt's *Night Watch* (Rijksmuseum, Amsterdam) in September, 1975. Refers to the detailed account in the *Bulletin van het Rijksmuseum* XXIV/1-2 (1976). (*Stuf*)

1447 [REYNOLDS, J.] MANNINGS, David. Two more pre-Italian portraits by Reynolds. *Burlington Magazine* CXVIII/881 (Aug 1976) 590-593. 3 illus.

Discusses half-length portraits (dated ca.1746), of John and Mary Palmer, Reynolds's sister and brother-in-law, now in an English private collection. (*Stuf. RILA, UK*)

1448 [REYNOLDS, J.] POTTERTON, Homan. Reynolds and Gainsborough. London: National Gallery, 1976. 52 p. (Themes and painters in the National Gallery; series 2, 3). 42 illus. 0-907791-61-X £0.75.

A comparison of the artists' work with reference to several paintings by both of them in the collection of the National Gallery. (*Stuf*)

1449 [REYNOLDS, J.] REYNOLDS, Joshua. Letters of Sir Joshua Reynolds. Collected and edited by Frederick Whaley MILLES. New York: AMS Press, 1976. 273 p. *Bibl. index*, 0-004-16590-8. Reprint of the 1929 edition (Cambridge, GB: University Press).

1450 [RIBERA] BELLINI, Paolo. New attributions to Ribera. *Print Collector (Il concettore di stampa)* 11 (Jan-Feb 1975) 18-21. 11 illus.

Discusses Jonathan Brown's catalogue of Ribera's graphic works and proposes a new attribution: a small etching in the S. Martino Museum in Naples (portfolio L, no.17829), heretofore assigned to Stefano della Bella. Relates the study to Ribera's *Drunkard Silenus* (Museo Capodimonte, Naples). (*Stuf*)

1451 [RIBERA] CHENAULT, Jeanne. *Jeune Josephe de Ribera and the Order of Christ: new documents*. *Burlington Magazine* CXVIII/878 (May 1976) 305-307. 3 illus. *bibl.*

Art historians have been unable to agree on the date of Ribera's acceptance into the religious and military Order of Christ of Portugal. Palomino proposed 1644; the inscription on the column in *Bearded Woman of the Abruzzi: Magdalena Vouris* (collection of the Duchessa di Lerma, Toledo) states that the painting was executed on 16th January 1631 by Ribera "Knight of the Order of Christ". Two new documents have been uncovered which finally solve this puzzle: one, a recommendation of the artist which confirms that Ribera was a renowned painter in 1626; the other, a contract, states clearly that the Order was conferred on Ribera in Rome in January 1626, a date much earlier than has been previously suggested. (*Jan Spurr, Burlington Magazine*)

1452 [RICCI, S.] DANIELS, Jeffery. *L'opera completa di Sebastiano Ricci* [The complete work of Sebastiano Ricci]. Milano: Rizzoli, 1976. 148 p. (Classici dell'arte, 89). 712 illus. (64 col.), *bibl.*, *index*, *biogr.*, *car. of works*.

1453 [RICCI, S.] UDINE (I). Sala Aiaz del Comune. Sebastiano Ricci disegnatore [Sebastiano Ricci as draftsman]. *EA*, 26 Oct-8 Dec 1975. Catalogo della mostra a cura di Aldo RIZZZI. 187 p. (Benessi d'arte antica, 1975). 186 illus. (8 col.), *bibl.*, 122 works shown. *RILA* 15191.

1454 Review by Marco CHIARINI. *Antichità viva* XV/1 (Jan-Feb 1976) 17-23. 13 illus.

1455 [RICCHINI] VYORAL-TSCHAPKA, Margareta. Ein unaußengeführter Einwurf Francesco Maria Richioldi für die Karl-Borromäus-Crypte des Mailänder Domes [An unexecuted design by Francesco Maria Richioldi for the tomb of Carlo Borromeo in Milan Cathedral]. *Archiv für Schweizer Baukunst* XVI (1974) 79-106. 11 illus.

Regels voor het citeren van literatuur

De hier onder volgende regels behandelen de meest voorkomende gevallen; in twijfelgevallen handele men konsekvent of gebruikte een uitgave van de Modern Language Association of America: the M.L.A. Style Sheet. 2nd. ed. /New York/ 1971.

Onder 'citaat' verstaan wij het - letterlijk - aanhalen van een uitspraak, waarbij - als regel van wetenschappelijke eerlijkheid - ook de bron van deze uitspraak (zin, passage of samengevatte mening) moet worden aangegeven.

Een letterlijk citaat zetten wij daarom tussen aanhalingstekens ('...'), bij de samengevatte mening van een ander wijzen wij er duidelijk op dat het hier niet om een iegen vondst gaat. In beide gevallen verwijzen we in een noot naar de bron, die wij gebruiken. Handig is het, aan het eind van een skriptie, boek of (langer) artikel een literatuurlijst te geven, waar alle gebruikte titels nog eens vermeld zijn.

1.0 Citeren in de tekst

In de tekst staat: 'De schrijver zegt, dat "het mogelijk moet zijn dit probleem [nl. dat van het slechte weer] op te lossen. Ten eerste door de lucht minder te vervuilen [...] en vooral door betere subsidiëring van het onderzoek".(1). Hij ziet daarbij over het hoofd, dat...'

In de noot noemen wij dan de bron van deze uitspraak, die wij met een verklaring verduidelijkt en tegen het eind ingekort hebben - de eigen toevoeging en de weglating maken we door vierkante haken [ ] duidelijk. De noten, steeds in hun geheel doorgenummerd en achter het stuk op eigen pagina's geschreven - herhalen dan de verwijscijfers uit de tekst, in dit geval een

1.1 Citaat uit een boek

1) Pietje Puk .Het weer in 1981: een voorspelling, 2e dr. ,
Woerden etc. 1980, 17-18

Dit zgn. titelcitaat noemt alle gegevens die van belang zijn om de aanhaling in de tekst terug te vinden. Deze gegevens zijn:

- naam (en voornamen, voorletters) van de schrijver(s), zonder titels e.d.;
- titel en ondertitel, gescheiden door een dubbele punt en onderstreept (in druk wordt dat kursief gezet);
- zo nodig een verwijzing naar de druk, een vertaling of andere gegevens, die op de titelpagina vermeld staan;
- plaats en jaar van verschijnen, liefst in de taal van de titel - bij meer dan een plaats volstaan we de eerste plaats te noemen en 'etc.' toe te voegen;
- de bladzijde(n) waarop het citaat te vinden is;
- tenslotte kunnen we verdere relevante gegevens toevoegen, zoals steeds de vermelding of het genoemde werk deel uitmaakt van een serie; de opgave van de eerste druk etc.

1.2 Citaat uit een niet-zelfstandige publikatie

Iets ingewikkelder kan het citeren van niet-zelfstandige publikaties zijn, d.w.z. het verwijzen naar publikaties die onderdeel van een groter geheel zijn, bijv. een bijdrage in een boek of een tijdschriftenopstel, bijv.

E.H. Gombrich. 'Dürer, Vives and Brueghel', in Album amicorum J.G. van Gelder. ed. J. Bruyn e.a., The Hague 1973, 132-34.

Hier werden genoemd:

- de naam etc. (zie vorige bladzij) van de schrijver;
- de titel van de bijdrage tussen aanhalingstekens;
- titel van de zelfstandige publikatie enz., net als boven;
- de bladzijden waarop deze bijdrage te vinden is, met erachter zondig de pagina, waarop het letterlijk aangehaalde citaat staat. Bijv. in genoemde feestbundel:.. 1973, 132-34, het citaat op p.133.

N.B. In ons voorbeeld is de bijdrage een anonieme titel, nl. een feestbundel. Hier staat de titel voorop (het boek heeft immers geen schrijver), maar wordt gevolgd door de naam of namen van de samenstellers (editor, afgekort ed.). In ons geval zijn er meer dan drie editors, wij noemen dan alleen de eerste met als toevoeging e.a. = et alia, en anderen. De plaatsnaam wordt hier in het Engels vermeld omdat hij ook op het titelblad - dat we bij citaten steeds aanhouden - in het Engels is gegeven.

1.3 Voor het citaat van een bijdrage in een tijdschrift gelden dezelfde regels, bijv.:

Leonard J. Slatkes, 'Rembrandt's elephant', Simiolus 11 (1980) 7-13.

Naast schrijversnaam en titel noemt men hier

- de naam van het tijdschrift (onderstreept);
- de jaargang;
- het jaartal, tussen haakjes;
- eerste en laatste pagina van de bijdrage.

1.4 Enkele bijzondere regels moeten bij katalogi in acht worden genomen, bijv.:

Tot lering en vermaak: betekenissen van Hollandsche genrevoorstellingen uit de zeventiende eeuw, Amsterdam (Cat. Rijksmuseum) 1976.

N.B. Hier zal men vaak geen bladzijden maar nummers citeren, bijv. ...1976, nr. 13.

1.5 Bij seriewerken gelden de volgende regels:

J.A. Emmens, 'Erwin Panofsky as a humanist', in: J.A. Emmens, Kunsthistorische opstellen II, Amsterdam 1981 (Verzameld werk IV) 125-32. Eerst verschenen in Simiolus [1967-68] 109-13.)

N.B. Het gaat hier dus om het tweede deel van de kunsthistorische opstellen, die op hun beurt weer het vierde deel van het verzameld werk vormen. Het jaartal in de toevoeging wordt tussen vierkante - in plaats van ronde - haakjes gezet, omdat deze toevoeging zelf al tussen haakjes staat.

2. Een bibliografie (literatuurlijst) noemt aan het eind van het artikel of boek alle geciteerde literatuur. Het makkelijkst is daarbij een alfabetische (en daarin chronologische) volgorde. (Bij een bronnenonderzoek bijv. kan het handig zijn voor een chronologische volgorde te kiezen.) Een goede lay-out, tenzlotte, kan tot de vindbaarheid van de titels bijdragen.

Album Amicorum J.G. van Gelder. Ed. J. Bruyn /etc./, The Hague 1973.

- Boon, K.G. 'De herkomst van Rembrandt's prenten in het Rijksprentenkabinet.' Bulletin van het Rijksmuseum 4 (1956) 42-52.
- Gombrich, E.H. 'Dürer, Vives and Brueghel.' zie: Album Amicorum 132-34.
- Hollstein, F.W. Dutch and Flemish etchings, engravings and woodcuts ca. 1400-1700. Vol.1- ., Amsterdam 1949-
- Millar, Oliver zie: Whinney, Margaret
- Panofsky, Erwin Idea: ein Beitrag zur Begriffsgeschichte der älteren Kunsttheorie. 2de ed., Berlin 1960.
- Id. 'Erasmus and the visual arts.' Journal of the Warburg and Courtauld Institutes 32 (1969) 200-227.
- Puk, Pietje Het weer in 1981: een voorspelling. 2de ed., Woerden etc. 1980.
- Slatkes, Leonard J. 'Rembrandt's elephant.' Simiolus 11 (1980) 7-13.
- Whinney, Margaret en Oliver Millar English art 1625-1714. Oxford 1957.

3. Afkortingen

Gebruik afkortingen zo voorzichtig mogelijk. Vaak is het nuttig latijnse afkortingen te gebruiken, die zijn internationaal verstaanbaar.

afb.	afbeelding
afl.	aflevering
cf.	conferetus/vergelijk
col.	'column', kolom
e.a.	et alia, en anderen
ed.	editio, uitgave
ed.	'editor', samensteller
etc.	etcetera, enzovoorts
ibid.	ibidem, hetzelfde [werk]
id.	idem, dezelfde [auteur]
n.	noot
op. cit.	opus citatus, [reeds] geciteerd werk

p.(pp.)	pagina
s.a.	sine anno, zonder jaar
s.l.	sine loco, zonder plaats
vol.	'volume', deel.

4. Algemeen geldt:

- Citeer zo precies mogelijk, d.w.z. steeds naar de gegevens uit de bron zelf. (Dus niet via een ander citaat - dat kan onbetrouwbaar zijn.) Als het beslist nodig is een citaat uit de tweede hand te geven, zeg dat dan uitdrukkelijk en noem zowel de geciteerde bron als de bron waarin je die gevonden hebt.
- Citeer konsekwent, d.w.z hou de een keer gekozen vorm bij.
- Citeer zo voľledig mogelijk, bijv. jaargang en jaartal, zonodig ook de afleveringen. Als er onduidelijkheden mogelijk zijn, ruim die in een toelichting bij je citaat uit de weg.
- Citeer duidelijk, verwijs bijv. naar bijlagen, nrs. van afbeeldingen. Noem, als dit verhelderend is ook de eerste druk, de oorspronkelijke titel enz. Bij de duidelijkheid hoort ook, dat je citaten vertaalt - niet iedereen is zo polyglott als jezelf.
- Citeer zo kort mogelijk - beperk algemene beschouwingen in de noten tot het minimum, die horen in de tekst, mogelijk in een appendix, of kunnen worden weggelaten.

REGISTER

Het register vermeldt alfabetisch-encyklopedisch trefwoorden, auteursnamen, plaatsnamen, titel of afkortingen ervan, instellingen, soms uitgevers enz. De keuze van deze trefwoorden is (met uitzondering van de steeds vermelde auteursnamen) willekeurig. Je zoekt immers het RKD, het Reallexikon, Timmers, het Amsterdamse Rijksmuseum enz. De verwijzingen zijn in de regel naar individuele werken (een lettercijfer combinatie), soms ook naar rubrieken (alleen een letter).

Aa, A.J. van der adres(boek)	R 10 AA AB	Avery index to architect. periodicals Avery Obituary index of	GB 3
adressen, nuttige	AB	architects	R 12
aktualiteit	AE	BNTL	P 21
Allen, J.S.	BF 6	Bächtold-Stäubli, H.	P 23
Allgemeiner Künstler- lexikon	R 23	Baer, E.	GB 6
Andresen, A.	R 34	Baltimore, John Hopkins University	GB 6
Andresen, C.	BF 9	Bartsch, A. von	F 1
L'Année philologique	BF 4	Becker, F.	R 23
antieke	BF1- Z 16	Belgisch tijdschrift voor oudheidkunde en kunst- geschiedenis	BG 5
Apelt, M.L.	AC 8	Belser Kunst Quartal	AE 1
Archäologische Berichte	BF 2	Benedict	AC 6
archeologie	BD 6	Bénézit, E.	R 15
archief	AA 13 C 8	Berlin, Kostümbibliothek	I 4
Architectural periodicals index...	GB 2	Besterman, Th.	BA 8 BB 4
architekt	R		C 1
Architektuurmuseum	AB 1	Bibliogahic Index	BA 13
Archives of American art	BE 4	Bibliographical books 1950-	R 2
Arntz, W.F.	R 19	Bibliographical guide to art and architecture	BD 7
Arntz-bulletin	BF 17 R 19	Bibliographical index (architecture)	GB 1
Arntzen, E.	BB 1	Bibliographie internationale de l'humanisme...	BF 14 P 9
Art-Kunst	BD 8	Bibliographie internationale des arts et traditions populaire	P 24
Art and archeology technical abstracts	BD 6	Bibliographie zur Architekt	GB 5
Art and humanities citation index	BD 1	Bibliographische Berichte	BA 12
Art bulletin	AE 6	Bibliography of glass	I 9
Art, design, photo	BF 20	Bibliography RKD	BC 1
Art diary	AA 5	bibliotheekgids	AA
Art in America	BE 6	Bibliotheek- en documentatie- gids	AA 10
Art index	BD 3		
Artbibliographies current titles	BF 18		
Artbibliographies modern	BF 18		

Bibliotheekcatalogus (kunsthistorisch)	BC	Claus, C.	R 34
Bibliothèque d'humanisme et renaissance	BF 13	Colas, R.	I 7
biografie	R	Comprehensive dissertation index	BE 1
Biografisch woordenboek van Nederland	R 6	concordantie	P 17
Biographie nationale de Belgique	R 9	Contemporary architects	R 14
Biographisch woordenboek der Nederlanden	R 10	Contemporary artists	R 17
Biography Index	R 3	Contemporary Photographers	R 11
Blok, P.J.	R 8	Coulson, W.D.E.	BF 1
Bodel Nijenhuis, J.T.	P 20	Current book review cit.	Z 5
Boekmanstichting	AB 2	Current contents arts and humanities	BD 1
Boersma, H.L.	I 3	Cushing, H.G.	I 5
Book review index	Z 7	DAI-Dissertation abstracts international	BE 2
Borroni, F.	C 5	dekoratieve kunst	I
bouwkunst	G	Deutsche Museumführer	AA 14
Brandt, A. von	P 1	Dictionnaire biographique des artistes Belges	R 25
Brenni, V.J.	E 2	Dictionary of contemporary artists	BF 18 R 13
bronnen	C	Diepenbroick-Grüter, H.von	L 11
Brulliot, F.	R 31	Dietrich, F.	Z 1
Brussel, Koninklijke bibl.	AB 7	Directory of museums	AA 4
Buchburger, M.	P 15	dissertatie	AE BE
Buck, H. de	P 11	Documentation of modern art	AA 7
Bulletin monumental	BF 10	Domus	AE 3
Busse, J.	R 16	Donati, L.	E 4
Buuren, A.M.J. van	P 22	DOTA	Z 9
Bijbel	P 14	Drugulin, W.E.	L 12
bijgeloof	P 23-	Duncan, G.S.	I 9
Byzantinische Zeitschrift	BF 7 BF 8	Dutripou, F.P.	P 17
Byzantium	BF 6-	Ehresmann, D.L.	BB 2 I 2
C.C.P.	Z 16	Emanuel, S.M.	R 14
Caenegem, R.C. van	P 4	emblematiek	L 16-
Cahiers de civilisation médiévale	BF 11	Encyclopedia of world art	AD 1
Caplan, H.H.	R 30	Evans, D.	E 6
Cappelli, A.	AC 7	Fasti Archaeologici	BF 5
Centrale Catalogus van Periodieken	Z 10	feestbundel	Z 14
Chaffers, W.	R 32	Filippo, W.G.	R 24
Chamberlin, M.W.	BB 5	Florence, KHI katalogus	BC 2
Chicago, Ryerson Library	Z 13	Formsma, W.J.	AA 13
Cicognara, L.	C 4	fotograaf	R
	C 5	Fowler, L.H.	GB 6
Clain-Stefanelli, E.E.	I 12	Furniture history	I 10

Galling, K.	P 14	Ibars, D.M. en J.M.	E 3
Geannoteerde bibliografie van de kunstzinnige vorming	C 11	Iconclass	AB 13
Gerlo, A.	P 10	Iconografisch bureau	L 1
	P 12	ikonografie (christelijke) ikonologie	AB 10
German expressionism in the fine arts	BF 16	Index bio-bibliographicus	AB 11
Gerritsen, W.P.	P 22	Index Expressionismus	L 7-
geschiedenis	P 1	Index iconologicus	L
gids, museum	AA	Index of christian art	R 1
bibliotheek	AA	Index to book reviews	BF 16
glas	I	International bibliography of specialized dictionar.	L 4
Glossarium artis	AC 10	International directory of arts	AB 15
Goldstein, F.	R 33	International medieval bibliography	L 7
Good museum guide	AA 15	Internationale Bibliographie der Rezensionen	Z 8
Graesse	AC 6	Irregular serials and annuals	AC 1
grafiek	F	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Inst.	AA 2
's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek	AB 9	Jahrbuch für Antike und Christentum	BF 12
Groot museumboek	AA 11	Janneau, G.	P 8
Grosse Fachwörterbuch für Kunst	AC 2	Jones, L.S.	Z 6
Haak, J.	P 3	katalogi (tentoonst.)	Z 2
Hall, H. van	BG 2	Kempton, R.	BF 15
Hammond, N.G.L.	L 20	Katelaer, F.C.J.	AA 13
handschrift	E	Kirschbaum, E.	L 8
Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens	P 23	klassieke oudheid	L 19-
Harderwijk, K.J.R.	R 10	Klauser, Th.	L 24
Harlire, P.P.	R 20	konservering	BD 6
Haslam, M.	R 29	Koppitz, H.J.	C
Haslinghuis, E.J.	GA 1	kostuum	BA 4
Hattum, F.W. van	P 19	Kouwenhoven, A.O.	I
Hauck, A.	P 16	Kroll, W.	BA 1
Held, M.	R 11	Kunstchronik	L 25
Henkel, A.	L 16	kunstencyklopedie	BE 3
Herzog, J.J.	P 16	Kunsthistorische inst.	AD
History and art of glass	I 8	kunstnijverheid	AB
Höfer, J.	P 15	kunstzinnige vorming	I
Hollstein, F.W.H.	F 2		R 29
	F 3		C 11
Hudson, K.	AA 4		
hulpwetenschap	P		
humanisme	BF		
	L 19		
	P 9		
Hunger, H.	L 22		
Hyamson, A.M.	R 4		

LIMC	L 19	München, Bayerische	E 1
Ladendorf, H.	L 23	Staatsbibliothek	
Lambrino, S.	BF 3	München, Zentralinstitut	BC 4
Landwehr, J.	L 17	für Kunstgeschichte	L 15
Leistner, O.	Z 14	Muller, F.	I
letterkunde	P 21-	munten	C 8
Lexicon iconographicum		Muret, P.	C 10
mythologiae classicae	L 19	museologie	AA
Lexicon of the Belgian		museumgids	AE 5
romantic painters	R 24	Museumjournaal	L 19-
Lexikon des Mittelalters	P 5	Nachleben	R 34
Lexikon für Theologie und		Nagler, G.K.	
Kirche	P 15	Nationaal biografisch	
Lipperheide, F.	I 4	woordenboek	R 7
Literature on Byzantine		Naylor, C.	R 17
art		Nederlandse museumgids	AA 12
Lobies, J.-P.	BF 7	Nederlandse volkskundige	
LOMA	R 1	bibliografie	P 25
London, Victoria and Alb.	BF 19	Neufville, J. de	AC 5
museum, katalogus		New York, Columbia	
Lucas, E.L.	L 21	University	GB 3
Ludman, J.	BB 6		R 12
Lugt, F.	F 4		
Lurker, M.	C 6	New York, Frick art	
	L 2	reference library	Z 12
	L 6	New York, Institute of	
	P 5	fine arts	C 9
Lutz, L.	BA 5	New York, Metropolitan	
Malclès, L.-M.	BA 9	museum of art	BC 5
	R 22	Nichols, A.	AA 4
Mallett, D.T.	E	Nienhold, E.	I 4
manuscript	BF 3	Nieuw Nederlands biografisch	
Marouzeau, J.	I 6	woordenboek	R 8
Marquet de Vasselot, J.J.	AC 4	Nouvelle biographie	
Masciotta, M.		universelle	R 5
		Numismatic literature	I 13
Mason, L.	F 4	numismatiek	I
Meissner, G.	R 23	Nijhoff, W.	P 19
merk	R 29-	Nijhoff's index	Z 9
meubel	I	Nijstad, A.	C 7
Meyer, G.	P 2	Osborne, H.	I 1
Middeleeuwen	BF 9	Overbeek, A.	AA 11
	P 4-	Oxford classical	
	L 25	dictionary	L 20
Mittelhaus, K.	I	Oxford companion to the	
mode	BF 18-	decorative arts	I 1
moderne kunst	BF 15-	Paasman, A.N.	P 22
19e en 20 eeuw	L 13	Parijs, Bibliothèque	
Moes, E.W.	R 8	Forney	BC 6
Molhuysen, P.C.	R 29-		BC 7
monogram	AC 2		
Müller, C.			

Pauly's Real-encyclopädie	L 25	Romein, J.M.	P 3
Petit	P 13	Roscher, W.H.	L 26
Pigler, A.	L 5	Rounds, D	Z 16
Piper, F.	C 3	Rouse, R.H.	P 7
Plechl	AC 6	Rijksbureau voor Kunst-	
P'Orridge, G.	R 17	historische dokumentatie	AB 10
Portoghesi, P.	GA 2		AE 4
portret	L 10-		BG 1
Powell. J.M.	P 6	Rijksmuseum (A'dam)	AB 5
Prause, M.	Z 11		BC 1
Praz, M.	L 18	Sayles, H.M.J.	L 18
Prentenkabinet/KHI Leiden	AB 13	Scheen, P.	R 27
Princeton Index of		Scheen, P.A.	R 26
Christian art	L 7	schilderkunst	E
Pyttersen	AA 8	Schlosser, J. von	C 2
RDK	AD 3	Schöne, A.	L 16
RKD	AB 10	Schotel, G.D.J.	R 10
	AE 4	Scriptorium	E 5
	BG 1	Scullard, H.H.	L 20
Raabe, P.	BF 16'	Sheehy, E.P.	BA 2
Rahner, K.	P 15	Simiolus	BG 4
Rainwater, R.	BB 1	Singer, H.W.	L 10
Rave, P.O.	Z 15	Smith, V.B.	R 13
Realencyklopädie für		Society of architectural	
Protestantische Theologie	P 16	historians	GB 9
Reallexikon für Antike und		Someren, J.F. van	BG 3
Christentum	L 24		L 14
Reallexikon zur byzantini-		Squizes, C.W en J.W.	R 3
schen Kunst	BF 6	Stedelijk museum (A'dam)	AB 6
Reallexikon zur Deutschen		Stein, B.	Z 15
Kunstgeschichte	AD 3	Studies in conservation	BD 6
Réau, L.	AC 3	Sutcliffe, A.	GB 4
recensie	Z 5-	Swillens, P.T.A.	AC 11
Religion in Geschichte		taalkunde	P 21-
und Gegenwart	P 14	Taylor, C.	R 11
renaissance	BF	tentoonstelling	AE
	L19	Tentoonstellingsagenda	AE 4
	P 9	Tervarent, G. de	L 3
Répertoire d'art et		textiel	I
d'archéologie	BD 2	theologie	P 14
Répertoire de la litté-		Thieme, U	R 23
rature de l'art	BD 5	Thieme-Becker	R 23
Repertorium...geschiedenis		Thomas, K.	R 18
Nederland	P 13	Timmers, J.J.M.	L 9
Repertorium Nederlandse		Toomey, A.F.	BA 3
monumenten...	GB 7	topografie	P 19-
	GB 8	Totok, W.	BA 7
RILA	BD 5		

Trommius, A.	P 18	Weimann, K.-H.	BA 7
Ulrich	Z 3	Weitzel, R.	BA 7
	Z 4	Weltkunst	AE 2
veiling	C 6	Wessel, K.	BF 6
Venadam bibliotheekgids	AA 9	Who's who in the arts	AA 3
Verdam, J.	AC 13	Winkel, L.A. te	AC 14
Vervliet, H.D.L.	P 10	Winkler Prins van de	
Verwijs, E.	AC 13	kunst	AD 2
Viaux, J.	I 11	Wissowa, G.	L 25
Vogüé, M. de	AC 5	woordenboek	AC
volkskunde	P 23	woordenboek, biografisch	R
Vollmer, H.	R 21	Woordenboek der Nederland-	
Vries, G. de	R 18	se taal	AC 14
Vries, M. de	AC 14	Woordenlijst van de Neder-	
WNT	AC 14	landse taal	AC 12
Waal, H. van der	L 1	World museum publications	AA 6
Wabeke, B.H.	BA 11	World of learning	AA 1
Waetzoldt, S.	GB 5	World wide art catalogue	
Wagner-Neumann, G.	I 4	bulletin	BE 5
Walford, A.J.	BA 6	Wurzbach, A. von	R 28
Walsh, G.	R 11	Zeitschrift für Kunst-	
Wasmuth's Lexikon der		geschichte	BD 4
Baukunst	GA 3	Zischka, G.A.	BA 10
Weigert, R.A.	I 6		

Deze 2e editie werd
uitgegeven door het
Kunsthistorisch Instituut
Drift 25
3512 BR Utrecht
© bij de auteurs